

Titel: Journalen NB9

Citation: "Journalen NB9", i *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K21*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Jette Knudsen; Alastair McKinnon, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2003 . Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-nb9-kom-shoot-id64363125-9e37-4c78-859a-6219002a8a12.pdf> (tilgået 29. april 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K21

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

◀ **Igaar oplyste Pastor Visby ... Fødte og Døde ... »de Begravne«** : Der sigtes til C. H. Visby, som if. *Berlingske Tidende*, nr. 323, den 30. dec. 1848, prædikede til højmesse i Vor Frelzers Kirke nytårsdag 1849. Den pågældende prædiken kendes ikke, men i Visbys prædikensamling *For huuslig Andagt. Et Ugeskrift*, 2. årg., Kbh. 1839, ktl. 370, kan man i forlængelse af prædikenen til nytårsdag under overskriften »Kirkeligt Tilbageblik for vor Frelzers Menighed for Aaret 1838« finde en sådan liste indledt med fl. bemærkning: »Ved Aarets Ende pleier fra Prædikestolen gjerne at oplæses en kort Udsigt over dem, der i dets Løb ere blevne *døbte, ægteviede* eller *begravede* i en Menighed«, s. 14. Se også *For huuslig Andagt. Et Ugeskrift*, 3. årg., Kbh. 1840, ktl. 371, s. 31f., hvor Visby i sin prædiken den 1. jan. 1840 »efter ældre Viis« giver en oversigt over antallet af ægteviede, fødte og døde i Frelzers sogn i året 1839. – **Pastor Visby**: Carl Holger Visby (1801-71), da. teolog og præst, cand.theol. 1823, fra 1826 præst ved Domhuskapellet og Blåtårn samt ved Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset på Christianshavn og Tårnene i Kastellet, som han fra 1830 forenede med at være kapellan ved Vor Frelzers Kirke på Christianshavn, indtil han i 1844 blev sognepræst ved samme kirke.

I trykt udgave: Bind 21 side 201 linje 2

◀ **som Fattigvæsenet lod begrave** : Fattigvæsenet sørgede for begravelse af de fattige, som var indskrevet, jf. Plan for Fattigvæsenet i København af 1. juli 1799, kap. 8: »Om Fattiges Begravelse (121.) Naar nogen ved Fattigvæsenet indskreven *Fattig døer*, og ingen anden sørger for dens Begravelse, drager Fattigvæsenet Omsorg for samme, og Districtets Forstander, for hvem Dødsfaldet anmeldes, fører den i saadan Henseende fornødne Anstalt. Har den Afdøde, førend han ved Fattigvæsenet blev indskreven, indsat i *Liigkasse*, og Fattigvæsenet fortsætter hans Tilskudde, da oppebærer det Liigkassepengene, imod at besørge saadan Jordefærd, som derfra hidtil er foranstaltet for de Fattige, hvis Liigkassepenge det har oppebaaret (122.). Har den Afdøde *ikke* indsat i *Liigkasse*, begravnes han for Fattigvæsenets Regning, saavidt Begravelsen ikke ved hans Efterladenskab kan bekostes.«

I trykt udgave: Bind 21 side 201 linje 10

◀ **disse Ark, man kjøber for ß** : Kort med nytårslykønskninger. – **ß**: alm. benyttet tegn for skilling, møntenhed, især i tidsrummet 1813-75, hvor der gik 16 skilling på en mark og 6 mark på en rigsbankdaler. Ved møntreformen i 1875 blev rigsbankdaleren afløst af kronen og skillingen af øre (1 daler = 2 kroner og 1 skilling = ca. 2 øre). I 1840 kostede et pund rugbrød 2-4 skilling.

I trykt udgave: Bind 21 side 201 linje 14

◀ **jo hell.** : ikke hellere.

I trykt udgave: Bind 21 side 201 linje 26

◀ **per nefas** : lat. på uretmæssig måde.

I trykt udgave: Bind 21 side 201 linje 27

◀ **Birkedommer** : dommer i en særlig retskreds udskilt fra et herred og med et særligt ting.

I trykt udgave: Bind 21 side 201 linje 33

◀ **Justitsraad** : titel tillagt personer i forskellige embeder, som var indplaceret i 5. rangklasse (titulær justitsråd) el. i 4. rangklasse ('virkelig', dvs. virkende justitsråd). Jf. forordninger af 1746 og 1808 med senere tillæg og »Titulaturer til Rangspersoner i alfabetisk Orden«, i C. Bartholin *Almindelig Brev- og Formularbog* bd. 1-2, Kbh. 1844, ktl. 933; bd. 1, s. 49-56.

I trykt udgave: Bind 21 side 201 linje 33

◀ **Urtekræmmer** : erhversdrivende, der handler med urtekram, dvs. krydderier, sukker, te, kaffe o.l. samt tørrede frugter og andre (især) spiselige varer.

I trykt udgave: Bind 21 side 201 linje 34

◀ **Captain i Borgervæbningen** : sigter til Københavns Borgervæbning, et værn, i hvilket våbenføre mænd af borgerstand, såsnart de var fyldt 18 år, skulle indrulleres. De kom dog kun til at gøre tjeneste, hvis de meldte sig frivilligt, eller hvis de frivillige ikke var nok til at stille det foreskrevne mandskab. Københavns borgervæbning var opdelt i 12 kompagnier, som hvert stod under ledelse af en stadskaptajn.

I trykt udgave: Bind 21 side 201 linje 34

◀ **i Rapport til** : i forbindelse med, i forhold til.

I trykt udgave: Bind 21 side 202 linje 6

◀ **Creti og Pleti** : nedsættende udtryk for alle slags folk, hvem som helst; opr. betegnelse for kong Davids livgarde, jf. 2 Sam 15,18; 20,7; 1 Kong 1,38.44.

I trykt udgave: Bind 21 side 202 linje 6

◀ **være paa Partie med** : være en del af.

I trykt udgave: Bind 21 side 202 linje 17

◀ **kastede mine Perler for Sviin** : spiller på Matt 7,6: »Giv ikke hunde det hellige, og kast ikke jeres perler for svin, for at de ikke skal trampe dem ned med deres ben og så vende sig om og sønderrive jer«.

I trykt udgave: Bind 21 side 202 linje 21

◀ **Blosius** : Ludwig Blosius el. François-Luis de Blois (1506-66), flamsk benediktiner teolog, fra 1530 abbed for Liessies klosteret i Hainaut, berømt for sin alsidige lærdom, store omsorg for de fattige og usædvanlige fromhed.

I trykt udgave: Bind 21 side 203 linje 3

◀ **consolatio pusillanimum** : jf. skriftet *Consolatio Pusillanimum, ex Scriptis Sanctorum, et Sacris literis deprompta* (lat. *De modløses trøst, overtaget fra hellige mænds skrifter og Den hellige Skrift*) i Blosius' samlede værker på latin, *Ludovici Blosii opera omnia*, Louvain 1568, ktl. 429, s. 349-392. Sml. NB8:54, s. 169.

I trykt udgave: Bind 21 side 203 linje 3

◀ **Bedømmelse ... for en Kunstner** : sigter til kontroversen mellem Hostrup og Lange (se følgende kommentar).

I trykt udgave: Bind 21 side 203 linje 20

◀ **Hostrup ... blev ved Protection af Publikum stablet op** : Jens Christian Hostrup (1818-92), da. teolog og forfatter. Skrev bl.a. studenterkomedien *Gjenboerne* (1844, udgivet i 1847), *Æventyr paa Fodrejsen* (1844, færdigskrevet 1847), *Intrigerne* (1845) og *En Spurv i Tranedans* (1848). Især de første tre komedier blev godt modtaget af publikum, som hovedsagligt bestod af studenter, men da stykkerne senere blev opført på Det kgl. Teater, skete det ligeledes under stort bifald.

I trykt udgave: Bind 21 side 203 linje 30

◀ **en lille Artikel mod Skuespildirecteur Lange** : hentyder til en notits med overskriften »Til det københavnske Publicum«, i *Berlingske Tidende*, nr. 320, den 27. dec. 1848. Heri skriver Hostrup: »Da jeg hører, at Anstalten Casino imorgen agter ved Hr. Langes Selskab at opføre min Vaudeville 'Den gamle Elsker' [1840], maa jeg herved underrette Publicum om, at dette skeer trods min udtrykkelige Indsigelse derimod. Naar et dramatisk Arbeide bliver opført mod Forfatterens Villie, paa et andet Theater og af andre Skuespillere, end han ønskede, tør han vel haabe, at den Dadel, som det saaledes mishandlede Stykke muligvis kunde møde, ikke vil blive skreven paa hans Regning.« Lange svarede allerede dagen efter med en »Erklæring«: »I Anledning af Hr. Hostrups Bekjendtgjørelse til Publicum, betræffende Opførelsen ved mit Skuespillerselskab af hans Vaudeville 'Den gamle Elsker', maa jeg blot bemærke, at jeg for et Aar siden efter formelig Overenskomst med hr. Hostrup har afkjøbt ham Manuskriptet og uindskrænket Ret til dets Opførelse. Hvorvidt Hr. Hostrups Arbeide er blevet 'mishandlet' paa Casinos Theater, tør jeg roligt lade Publicum, der overværede Forestillingen i Aftes, bedømme«, jf. *Berlingske Tidende*, nr. 321, den 28. dec. 1848. Debatten afsluttedes med Hostrups »Svar paa Hr. Langes 'Erklæring'«: »Anstalten Casino har aldrig udbedt sig, end sige 'afkjøbt' mig noget af mine Arbeider (Sligt lader sig desuden ikke *kjøre*), og det er denne Anstalt, som Trods min Indsigelse har ladet 'Den gamle Elsker' opføre. Om mit Stykke ved Opførelsen er blevet mishandlet af dHr. Skuespillere, veed jeg ikke, da jeg ikke bivaanede Forestillingen; men hvormegen Skade det har lidt, kan det Publicum, som kun har seet det spillet af Hr. Langes Selskab, neppe bedømme. Den Mishandling, jeg har klaget over, bestaaer deri, at mit Arbeide, som jeg skal staae til Ansvar for, og hvis Tarv jeg dog selv bedst maa kjende, er blevet anvendt paa en Maade, som jeg ikke fandt det tjenlig«, jf. *Berlingske Tidende*, nr. 323, den 30. dec. 1848. – **Lange**: Hans Wilhelm Lange (1815-1873), skuespiller, fra 1848 direktør for Casino, efter at det i dec. 1848 var blevet omdannet fra et vinteretablissement til teater.

I trykt udgave: Bind 21 side 203 linje 33

◀ **en skøn Bemærkning af Luther ... for at styrke hans Tro** : sigter til Martin Luthers evangelieprædiken til 24. søndag efter trinitatis over Matt 9,18-26 i *En christelig Postille sammendragen af Dr. Morten Luthers Kirke- og Huuspostiller*, overs. af J. Thisted, bd. 1-2, Kbh. 1828, ktl. 283 (forkortet *En*

christelig Postille); bd. 1, s. 602-613; s. 609. Her siger Luther om synagogeforstanderen: »skjøndt han, som vi have hørt, havde en herlig Tro, saa havde han dog neppe holdt Stand, hvis ikke Herren havde styrket ham. Medens Christus nemlig endnu taler med denne Qvinde – siger Marcus 5, 35. 36 og Lukas – komme Nogle fra Forstanderens Huus og sige: Din Datter er død, hvi umager du Mesteren længere? Det er saameget som: Nu er alt ude – han har tøvet for længe – nu skal han gaae, og see til, at faae sin Datter begravet. / Tilvisse, her faaer hans Tro et haardt Stød! Men for at han ikke skal synke, maa det just føje sig saa forunderligen, at den blodsottige Qvinde vorder hjulpen i det Samme, ogsaa for at styrke hans Tro mod Fortvivlelsens Anfægtning.« – **Luther:** Martin Luther (1483-1546), ty. teolog, augustiner munk, prof. i Wittenberg, reformator. – **Synagogeforstanderens:** leder af gudstjenesten og ansvarlig for synagogens brug og økonomi. – **blodsottige:** som lider af blødninger.

I trykt udgave: Bind 21 side 204 linje 4

◀ **κατ' ἐξοχήν** : gr. (kat' exochēn) i overordentlig grad, 'par excellence'.

I trykt udgave: Bind 21 side 204 linje 15

◀ **Enten - Eller: jeg vil ikke være Digter ... den eneste af As mange Tanker, som han absolut billiger** : Pseudonymet A gør i den første af sine »Diapsalmata« i første del af *Enten - Eller* rede for digterens smerte og argumenterer for, at han hellere vil være »Svinehyrde paa Amagerbro og være forstaaet af Svinene, end være Digter og være misforstaaet af Menneskene«, *SKS 2, 27*. I anden del af *Enten - Eller* giver pseudonymet B, assessor Wilhelm, sin støtte til A's forståelse af digterens smerte og skriver til A: »Du har ofte sagt, at Du vilde hellere være alt Andet i Verden end være Digter, da i Reglen en Digter-Existens er en Menneske-Offring. For mit Vedkommende skal ingenlunde være negtet, at der har levet Digtere, der havde vundet dem selv, før de begyndte at digte, eller som vandt sig selv ved at digte, men paa den anden Side er det ogsaa vist, at en Digter-Existens som saadan ligger i den Dunkelhed, der er Følge af, at en Fortvivlelse ikke bliver gjemmenført, at Sjælen bestandig zitrer i Fortvivlelse og Aanden ikke kan vinde sin sande Forklarelse. Det digteriske Ideal er altid et usandt Ideal, thi det sande Ideal er altid det virkelige. Naar Aanden da ikke faaer Lov til at svinge sig op i Aandens evige Verden, saa bliver den underveis og fryder sig ved de Billeder, der speile sig i Skyerne og græde over deres Forgængelighed. En Digter-Existens er derfor som saadan en ulykkelig Existens, den er højere end Endeligheden og dog ikke Uendeligheden«, *SKS 3, 202*.

I trykt udgave: Bind 21 side 204 linje 18

◀ **Forsaavidt er ogsaa alle de moderne Tænkere ... Digtere** : sigter til de ty. spekulative filosoffer, først og fremmest G.W.F. Hegel, der som professor i Berlin blev preussisk hoffilosof, men ogsaa F.W.J. Schelling, der blev adlet og indskrevet i 1. rangklasse. De da. filosoffer var folk som J.L. Heiberg, F.C. Sibbern, R. Nielsen og H.L. Martensen.

I trykt udgave: Bind 21 side 204 linje 26

◀ **»Bedragere«, som allerede Socrates kaldte Digterne** : sigter til Platons dialog *Staten*, hvor Sokrates i den 10. bog (600e - 608a) gør opmærksom på, at digteren ikke taler umiddelbart sandt, fordi han ikke har fagkundskab om det, han beskriver, og at digtningen derfor er en efterligning af det, han ser. – **Socrates:** Sokrates (o. 470-399 f.Kr.) er ved siden af Platon og Aristoteles den berømteste gr. filosof. Han udviklede sin filosofi i dialog med sine samtidige og har intet skriftligt efterladt, men hans karakter og lære er blevet skildret af tre samtidige forfattere, nemlig Aristofanes i komedien *Skyerne*, Xenofon i de fire 'sokratiske' skrifter, herunder mindeskriftet om Sokrates *Memorabilia*, og Platon i dialogerne.

I trykt udgave: Bind 21 side 204 linje 32

◀ **vistnok** : rigtignok, ganske vist.

I trykt udgave: Bind 21 side 205 linje 4

◀ **Det er som R. Nielsen siger ... Efterskrift til afsluttende Efterskrift ... R. N. rigtig spille op ... ved Mit** : hentyder måske til SK's bemærkning i »En første og sidste Forklaring« i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*: »Mit Ønske, min Bøn er det derfor, at man, hvis det skulde falde Nogen ind at ville citere en enkelt Yttring af Bøgerne, vil gjøre mig den Tjeneste, at citere den respektive pseudonyme Forfatters Navn, ikke mit, v: dele saaledes imellem os, at Yttringen qvindeligt tilhører den Pseudonyme, Ansvar et borgerligt mig. Jeg har fra Begyndelsen meget godt indseet og indseer at min personlige Virkelighed er et Generende, som Pseudonymerne pathetisk-selvraadigen maatte ønske bort jo før jo hellere, eller gjort saa ubetydeligt som muligt, og dog igjen ironisk-opmærksomme maatte ønske at have med som den frastødende Modstand. Thi mit Forhold er Eenheden af at være Secretairen og ironisk nok, dialektisk redupliseret Forfatter af Forfatteren eller Forfatterne«, *SKS 7, 571*. – **R. Nielsen:** Rasmus Nielsen (1809-84), da. teolog og filosof; blev cand.theol. 1837, lic.theol. 1840, fra 1841 ekstraordinær prof. i moralfilosofi ved Københavns Universitet som Poul Martin Møllers efterfølger og fra 1850 ordinær prof. Han docerede især den spekulative filosofi, men kom i midten af 1840'erne under indflydelse af SK, med hvem han sluttede

venskab i 1848 (206,7).

I trykt udgave: Bind 21 side 205 linje 15

◀ **staae for Skjenken** : skænke en drink; her i betydningen bidragyder.

I trykt udgave: Bind 21 side 205 linje 22

◀ **reduplicere** : fordoble.

I trykt udgave: Bind 21 side 205 linje 25

◀ **drage et Msk til mig** : I sommeren 1848 besluttede SK at drage Rasmus Nielsen til sig for »idetmindste at gjøre et Forsøg paa ved privat Samtale at sætte en Anden ind i Sagen«, efter at Nielsen »selv noget iforveien havde søgt Tilnærmelse« (Pap. X 6 B 93, s. 102, skrevet i sommeren 1850). Forholdet, der viste sig at blive problemfyldt, udmøntede sig i en række breve (se fx journalen NB6:2, 67 og 78) og samtaler på spadsereture om torsdagen; i udkast til en ikke anvendt artikel fra 1849-50 fortæller SK, at han siden midten af 1848 »i Regelen [har] talt med ham een Gang hver Uge« (Pap. X 6 B 124, s. 164). Se også journalen NB6:1 og 74 samt NB7:6.

I trykt udgave: Bind 21 side 206 linje 7

◀ **gift, Professor, Ridder** : Rasmus Nielsen (205,15) blev gift med Edel Margrethe Nielsen, f. Sehested, i 1837, ekstraordinær prof. i 1841 (205,15) og Ridder af Dannebrog i 1847.

I trykt udgave: Bind 21 side 206 linje 13

◀ **Docent (...) privat og underhaanden faaer Tilskud** : hentyder til privatdocenterne, dvs. en doktor, der af egen drift og uden ansættelse forelæser ved et universitet; især i Tyskland brugte man privatdocenter ved universiteterne, men det forekom også i Danmark.

I trykt udgave: Bind 21 side 206 linje 23

◀ **Robert Blum ... i Usandhedens Tjeneste ... bliver taget og skudt** : Robert Blum (1807-1848), teaterkasserer og boghandler, demokratisk politiker i Tyskland i 1840'erne, tilhørte det yderste venstre i Frankfurter Nationalforsamling fra 1848. Han præsenteres af Goldschmidt (218,31) i artiklen »Tydske politiske Characterer. 1. Robert Blum« som en ideløs politiker i opposition til regeringen, der får sympati for sin ulykkelige barndom og derved påberåber sig massernes opmærksomhed som en 'martyr': »Blum er en af Hovedpersonerne i 1ste Act, 1ste Scene af den tydske Revolution. Formodentlig dør han paa en eller anden Maade, inden 1ste Act er ude; men i een Henseende vil han blive sig selv tro: Han vil gaae bort som Martyr, og der vil blive en halvrepublikansk, halvkatholsk, halvnational Sect tilbage, som sukker: Der er ingen Gud, men Blum var hans Prophet«, jf. *Nord og Syd. Et Maanedskrift*, red. og udg. af M. Goldschmidt, bd. 4, fjerde kvartal 1848, Kbh. 1848, s. 19-29; s. 29. En del af forudsigelsen holdt stik, idet Blum under protest fra Nationalforsamlingen blev henrettet den 9. nov. 1848 i Wien for sin deltagelse i Oktoberrevolutionen, jf. *Fædrelandet*, nr. 291, den 16. nov. 1848: »I Wien er Robert Blum dømt til Døden af en Standret og skudt den 9de Novbr. Kl. 7½ om Morgenen.« *Fædrelandet*, nr. 299, den 25. nov. 1848, bringer uddrag af reaktioner fra udenlandske aviser, som allerede udnævner Blum til at være martyr.

I trykt udgave: Bind 21 side 207 linje 5

◀ **fra seet** : dvs. fraset.

I trykt udgave: Bind 21 side 207 linje 7

◀ **flaut** : flovt.

I trykt udgave: Bind 21 side 207 linje 21

◀ **man skal ikke sørge for den Dag imorgen** : allusion til Matt 6,34. NT-1819 har ordlyden: »Bekymrer Eder derfor ikke for den anden Morgen, thi den Dag i Morgen skal bekymre sig for sit Eget. Hver Dag haver nok i sin Plage«, mens Mynster (234,22) skriver: »Sørger derfor ikke for den Dag i Morgen, thi den Dag i Morgen skal sørge for sig selv«, i *Prædikener* bd. 1, 3. opl., Kbh. 1826 [1810], bd. 2, 2. opl., Kbh. 1832 [1815], ktl. 228; bd. 2, s. 137.

I trykt udgave: Bind 21 side 207 linje 24

◀ **prædikede om at lide for Sandheden** : sml. Mynsters (234,22) prædiken, »Burde det ikke Christum at lide Dette, og at indgaae til sin Herlighed?« på anden påskedag over Luk 24,13-35, hvor Mynster først viser, at Kristi lidelse var nødvendig for frelsen, og derefter, at den kristnes lidelse er nødvendig, fordi den

opdrager, jf. *Prædikener holdte i Aaret 1848*, Kbh. 1849, ktl. 232, s. 41-52; s. 47-49.

I trykt udgave: Bind 21 side 207 linje 34

◀ **Naar man prædiker over den barmhjertig Samaritan ... kan handle ret** : Jesu lignelse om den barmhjertige samaritaner i Luk 10,23-37 er prædikentekst til 13. søndag efter trinitatis, jf. *Forordnet Alter-Bog* (204,4), s. 141f.

I trykt udgave: Bind 21 side 208 linje 7

◀ **prædiker over Mth: 25 ... Ingen kan øve Barmhjertighedsgjæringer uden troende Xstne** : hentyder til Luthers (204,4) evangelieprædiken til 26. søndag efter trinitatis over Matt 25,31-46 i *En christelig Postille* (204,4) bd. 1, s. 622-631. Her siger Luther: »at han [Jesus] taler om troende Christnes Gjæringer, viser han selv, der han siger: *Jeg var hungrig, og I gave mig at æde osv.* Desligest: *Hvad I have gjort mod En af disse mine mindste Brødre, det have I gjort mod mig.* Det er jo udenfor al Tvivl, at Den, som skal øve slige Barmhjertigheds-Gjæringer mod Christne, selv maa være en troende Christen«, s. 624, sp. 2. Og videre s. 628, sp. 1: »Thi de, som ikke have Troen, de trøste sig ligesaa lidet ved Christi Naade, som de øve Barmhjertighed mod Næsten.« Matt 25,31-46 om verdensdommen var ikke prædikentekst i den da. kirke på SKs tid.

I trykt udgave: Bind 21 side 208 linje 9

◀ **tude med de Ulve han er iblandt** : spiller på ordsproget 'Man skal tude med de ulve, man er iblandt', optegnet under nr. 10873 i E. Mau *Dansk Ordsprogs-Skat* bd. 1-2, Kbh. 1879; bd. 2, s. 492.

I trykt udgave: Bind 21 side 208 linje 20

◀ **Gud som holder Alt i sin Haand** : en tanke, der findes i fx Job 12,10; Præd 9,1; og Joh 3,35.

I trykt udgave: Bind 21 side 208 linje 31

◀ **vedbørligt** : retmæssigt, passende, ordenligt.

I trykt udgave: Bind 21 side 209 linje 5

◀ **Det er en meget rigtig Bemærkning Luther gjør ... de kloge og de daarlige Jomfruer ... ere det af Navn** : sigter til Luthers evangelieprædiken til 27. søndag efter trinitatis over Matt 25,1-13 i *En christelig Postille* (204,4) bd. 1, s. 631-638. Her udlægger Luther (204,4) lignelsen om forholdet mellem de sande og falske troende: »Naar dette Rige [Himmeriges Rige] prædikes, saa har det denne Virkning: Nogle annamme det af Hjertet, troe Ordet, øve gode Gjæringer, og lade deres Lamper skinne for Verden, thi de ere vel udrustede med Lamper og Olie, det er, med Tro og Kjærlighed – disse betegnes ved de kloge Jomfruer. Dernæst findes andre, som ogsaa annamme Evangeliet, men de ere søvnagtige og tage sig ej alvorligen deraf; de øve vel mange Gjæringer, men Troen have de ikke; de mene, at kunne udrette Alt med deres Bedrift, ere sikre, og tænke, det har ingen Nød, Gud lader sig nok affærdige med Gjæringer – disse betegnes ved de daarlige [tåbelige] Jomfruer. Skriften kalder nemlig *dem* 'daarlige,' som ikke lyde Guds Ord, ikke lade sig sige, men følge deres eget Hoved. Dem gaaer det omsider, som det gik disse Jomfruer. / Disse to Klasser findes i dette Rige. Hvor nemlig Evangelium og Guds Ord prædikes, der har ogsaa Troens Øvelse Sted; Nogle følge, Andre ikke. Og mærk her især, at denne Parabel ikke taler om Evangeliets Forfølgere, thi de ere allerede dømt og udstødte af dette Rige, men om dem, som ere deri. Ogsaa de Daarlige kalder Herren *Jomfruer*, thi de have Navnet, at de ere Christne og høre til dette Rige; de prædike ogsaa Evangeliet og øve gode Gjæringer, ja, de prange med skønne Gjæringer, end de Andre – hvad fattes dem da? De mene det ej af Hjertet«, s. 632-633.

I trykt udgave: Bind 21 side 209 linje 10

◀ **quid nimis** : lat. 'for meget', spiller på den lat. talemåde 'ne quid nimis' ('intet er for meget'), som er en oversættelse af en gr. inskription på templet i Delfi og kendt fra den rom. digter Terents' komedie *Andria* (*Pigen fra Andros*), 1. akt, v. 61, hvor den frigivne slave Sosia bemærker: »nam id arbitror apprime in vita esse utile, ut *ne quid nimis*« (>for jeg mener, at det her i livet er meget vigtigt, at intet er for meget [dvs. at der er måde med alting]). Jf. *P. Terentii Afri comoediae sex*, udg. af B.F. og F. Schmieler, 2. udg., Halle 1819 [1794], ktl. 1291, s. 11.

I trykt udgave: Bind 21 side 209 linje 24

◀ **Mag: artium** : magister artium liberalium, lat. 'mester i de frie kunster', dvs. i de humanistiske videnskaber; SKs akademiske titel efter at have forsvaret sin magisterafhandling *Om Begrebet Ironi* den 29. sept. 1841.

I trykt udgave: Bind 21 side 209 linje 27

◀ **Svoger til Agent Lund** : Johan Christian Lund (1799-1875), da. silke- og klædehandler, grosserer, i 1824 gift med SKs søster Nicoline Kristine.

I trykt udgave: Bind 21 side 209 linje 27

◀ **boende der og der** : SK boede fra april 1848 til april 1850 Rosenborggade, matrikel nr. 156 B (se kort 2, C1).

I trykt udgave: Bind 21 side 209 linje 27

◀ **lukke sin Dør** : allusion til Matt 6,6, hvor Jesus siger: »Men når du vil bede, så gå ind i dit kammer og luk din dør og bed til din fader, som er i det skjulte. Og din fader, som ser i det skjulte, skal lønne dig.«

I trykt udgave: Bind 21 side 209 linje 35

◀ **kald mig Mads** : talemåde, der udtrykker forsikring om, at noget er utænkeligt.

I trykt udgave: Bind 21 side 210 linje 2

◀ **Luther siger ... Anfægtelsen, hvilken L. henfører til Djævelen** : sigter til Luthers (204,4) evangelieprædiken til 4. søndag efter helligtrekonger over Matt 8,23-27 (Jesus stiller stormen på søen) i *En christelig Postille* (204,4) bd. 1, s. 168-175. Her siger Luther: »Men aldrig saasnart sidder Christus med sine Disciple i Skibet, aldrig saasnart støde de fra Land og komme ud paa Søen, før der rejser sig saa stærk en Storm, at Skibet faaer een Overhaling efter en Anden som om det skulde gaae tilgrunde med det Samme«, 168, sp. 2. Om Djævelen siger Luther: »Evangliet er uskyldigt i alt Dette. Al Skyld maa tilskrives Djævelen og vor Utaknemmelighed. Djævelen kan ikke lide Evangeliet, han vilde gjerne dæmpe det, derfor sætter han Alt i Bevægelse derimod«, s. 169f. Om anfægtelsen siger Luther: »Vil du med Christo i Skibet, saa maa du belave dig paa, at Stormen vil rejse sig og at Christus vil sove, paa det du ret kan føle Anfægtningen. Sov han ikke, stillede han Uvejret strax: aldrig vilde vi da erfare, hvad det betyder at være en Christen, godt og vel, om vi ikke meente, det Hele var et Kraft-Værk af os selv. Her derimod styrkes Troen ved Fristelsen, idet Man nødes til at sige: 'Ingen menneskelig Kraft har kunnet hjælpe; Gud og Hans kjære Ord har gjort det!'« s. 173, sp. 1.

I trykt udgave: Bind 21 side 210 linje 3

◀ **ordligviis** : dvs. ordentligviis.

I trykt udgave: Bind 21 side 210 linje 9

◀ **vistnok** : rigtignok, ganske vist.

I trykt udgave: Bind 21 side 210 linje 15

◀ **ifølge Geographien ... Alle ere Xstne** : hentyder måske til J. Riise *Lærebog i Geographien for den studerende Ungdom*, 3. udg., Kbh. 1830 [1821], § 12 under rubrikken »Den danske Stat«, hvor der står, at »Religionen er siden 1536 den *evangelisk-lutherske*, indført af Christian III«, s. 35.

I trykt udgave: Bind 21 side 210 linje 18

◀ **hende** : sigter til Regine Olsen (1822-1904), som SK var forlovet med fra den 10. sept. 1840 til den 11. okt. 1841. Regine blev den 28. aug. 1843 forlovet og den 3. nov. 1847 gift med Johan Frederik Schlegel (210,36).

I trykt udgave: Bind 21 side 210 linje 21

◀ **En lille Pakke med Breve ... Emil Boesen ... »at tilintetgjøres efter min Død.«** : SK skrev adskillige breve til sin nære ven Emil Boesen under sit første ophold i Berlin fra den 25. okt. 1841 til den 6. marts 1842, hvori han i længere passager, uden navns nævnelse, omtaler sit afbrudte forhold til Regine Olsen. Af disse breve er syv kendte, jf. *B&A* bd. 1, s. 71-73, s. 73-75, s. 80-83, s. 88-91, s. 93-98, s. 104-108 og s. 108-109. Det vides ikke, hvorvidt disse breve er de nævnte, om SK's ønske om at brænde dem efter sin død er blevet efterkommet, eller om der her er tale om andre breve. – **Emil Boesen**: Emil Ferdinand Boesen (1812-79), da. teolog og præst, SKs skolekammerat og nære ven, cand.theol. 1834, underviste på v. Westens Skole indtil 1849, holdt hver anden søn- og helligdag gudstjeneste for fysisk handicappede piger mellem 13 og 20 år på J.P. Langgaards orthopædiske institut på Store Tuborg.

I trykt udgave: Bind 21 side 210 linje 21

◀ **Schlegel ... allerede Contoirchef** : Johan Frederik Schlegel (1817-96), da. jurist og embedsmand, juridisk kandidat 1838, virkede en tid som huslærer i det olsenske hjem og udviklede her varme følelser for

Regine (210,21). Schlegel indtrådte 1842 som volontør i Generaltoldkammer- og Kommercekollegiets Handels- og Konsulatskontor, hvor han i 1847 blev fuldmægtig; i dec. 1848 blev han udnævnt til »Chef for Kolonialkontoret«, mens han i 1854 blev udpeget som guvernør over de dansk-vestindiske øer, hvor han bl.a. forestod den administrative gennemførelse af de opgaver, som slavernes frigørelse i 1848 havde givet anledning til.

I trykt udgave: Bind 21 side 210 linje 36

◀ **Styrelsen** : dvs. Guds styrelse.

I trykt udgave: Bind 21 side 212 linje 1

◀ **hendes Ægteskab** : 210,21.

I trykt udgave: Bind 21 side 212 linje 1

◀ **Det er dog som Luther ... siger ... at det skulde være noget Fortjenstligt** : sigter til Luthers (204,4) epistelprædiken til 1. søndag i advent over Rom 13,11-14 i *En christelig Postille* (204,4) bd. 2, s. 9-20. Her siger Luther om to forskellige slags mennesker: »Nogle findes der nemlig, som, under naturlig Nødtørfts Skin, tilfredsstillende og skjule deres Lyst. Og hermed kan et Menneske forsee sig saa let, at mange Hellige klage derover, og ofte, imod deres Villie, have indrømmet deres Legeme for Meget. Naturen er saa listig og skalkagtig i at søge sin Lyst, at Ingen noksom kan være paa sin Post. Derfor maa Mennesket vandre her i Bekymring og Usikkerhed. Andre findes igjen, som ere blinde Helgene, og mene, at Guds Rige og hans Retfærdighed beroer paa den Spise og Drikke, det Klædebon og Leje, som de udvælge sig. De see ej videre, end paa Gjerningen, men mene, at naar de faste saa stærkt, at Hovedet vorder forrykt paa dem, eller Maven forqvaklet, eller Legemet udpidsket, saa have de gjort deres Sager meget vel«, s. 20. – **indulgerer**: bærer over med, giver efter for.

I trykt udgave: Bind 21 side 212 linje 21

◀ **see, hvad der er det Klogeste, og at jeg saa ikke gjør det** : spiller måske på Rom 7,15, hvor Paulus skriver: »jeg forstår ikke mine handlinger. Det, jeg vil, det gør jeg ikke, og det, jeg hader, det gør jeg«; og v. 19: »For det gode, som jeg vil, det gør jeg ikke, men det onde, som jeg ikke vil, det gør jeg.«

I trykt udgave: Bind 21 side 213 linje 11

◀ **Kiøbstaden**: by i provinsen, i modsætning til en hoved- og residensstad. Her nedsættende brugt om København.

I trykt udgave: Bind 21 side 214 linje 3

◀ **»Fædrelandet«** : *Fædrelandet* var det yngste af de to førende liberale blade (det andet var *Kjøbenhavnsposten*), grundlagt 1834, fra slutningen af 1839 ændret fra ugeblad til dagblad. Foruden at kæmpe for frihed og for folkets deltagelse i statslivet – i opposition mod enevælden – søgte det også at fremme de nationale forhold, Slesvigs danskhed og Nordens enhed. Efter enevældens fald i marts 1848 fungerede det nærmest som organ for de nationalliberale ministre

I trykt udgave: Bind 21 side 214 linje 5

◀ **dog har »Fædrelandet« forraadt mig** : sigter til, at *Fædrelandet*, hvori SK offentliggjorde sit angreb på P.L. Møller (218,31) og på *Corsaren* (218,31), ikke støttede ham under affæren med *Corsaren*. Jf. en optegnelse fra maj 1852 i journalen NB25: »Da jeg kastede mig mod Pøbel-Literaturen, da stod Gjødvdad [se følgende kommentar] hos mig og ventede utaalmodig paa den Artikel, der var den største Tjeneste, der den Gang kunde gjøres 'Fædrelandet', da de selv erkjendte, at Pøbel-Literaturens Udbredelse var saa uproportioneret, at det at ignorere ikke lod sig gjøre. – Saa handlede jeg. – Det virkede ogsaa paa sin Maade – men jeg udsatte mig for 'Publikum' og fra det Øieblik har Bladet 'Fædrelandet' aldrig vidst, at jeg var til, formodentlig af Angest for Publikum« (*Pap.* X 4 A 543, s. 362f.).

I trykt udgave: Bind 21 side 214 linje 8

◀ **Gjødvdad er min personlige Ven** : Jens Finsteen Gjødvdad (1811-91), da. jurist og journalist, redaktør af *Kjøbenhavnsposten* 1837-39 og fra dec. 1839 medudgiver af *Fædrelandet* (214,5). Ved udgivelsen af de pseudonyme skrifter anvendte SK ofte Gjødvdad i sine forretninger med Bianco Lunos Bogtrykkeri og forlagsboghandler C.A. Reitzel.

I trykt udgave: Bind 21 side 214 linje 10

◀ **Fredags Prædiken** : prædiken ved altergang om fredagen. Der blev hver fredag kl. 9 holdt skriftemål og altergang i Vor Frue Kirke i København, hvor der foruden skrifтетalen under skriftemålet ogsaa blev holdt en

kort prædiken mellem skriftemålet og altergangen.

I trykt udgave: Bind 21 side 214 linje 16

◀ **Min Frelser er min Dommer ... N° 131 i den evangeliske Psalmebog** : citat fra nr. 131, der kun består af én strofe: »Min Gud! naar Verdner styrte om, Naar Alt forkynder Skræk og Dom, Da frække Ondskab bæver! Jeg, uforsagt ved Verdners Fald, Min Frelser, Jesum, skue skal, Min Frelser ham, som lever. Naar jeg her kun ham kan tækkes, Jeg ei skrækkes, Naar han kommer, Thi min Frelser er min Dommer«, *Evangelisk-kristelig Psalmebog, til Brug ved Kirke- og Huus-Andagt*, Kbh. 1845 [1798], ktl. 197, s. 118.

I trykt udgave: Bind 21 side 214 linje 17

◀ **Kirkelærerne ... Din Advocat, Din Defensor ... hvis ikke bliver han Din Dommer** : har ikke kunnet identificeres.

I trykt udgave: Bind 21 side 214 linje 19

◀ **ikke en Spurv falder til Jorden ... Eders Hovedhaar ere talte** : jf. Matt 10,29-30, hvor Jesus siger: »Sælges ikke to Spurve for een Penning? og ikke een af dem falder paa Jorden, uden Eders Faders Villie. Ja endog alle Eders Hovedhaar ere talte« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 21 side 214 linje 26

◀ **Løgnebøtter** : løgnhalse.

I trykt udgave: Bind 21 side 214 linje 29

◀ **uden Guds Villie** : 214,26.

I trykt udgave: Bind 21 side 214 linje 34

◀ **De Formaninger Paulus giver om Eftergivenhed med Skrøbelige** : jf. fx Rom 14,1: »Antager Eder den, som er skrøbelig i Troen, og dømmer ikke hans Meeninger« (NT-1819); se også Rom 15,1: »Vi, som ere stærke, bør da bære over med de Svages Skrøbeligheder, og ikke behage os selv« (NT-1819). – **Paulus**: Paulus fra Tarsus (død o. 63), jøde, den første kristne missionær, forstod sig selv som »Kristi Jesu tjener, kaldet til apostel, udset til at forkynde det evangelium, som Gud forud har lovet ved sine profeter i De hellige Skrifter«, Rom 1,1-2.

I trykt udgave: Bind 21 side 215 linje 5

◀ **lad de Døde begrave deres Døde** : citat fra Matt 8,22.

I trykt udgave: Bind 21 side 215 linje 6

◀ **Luther siger ... Korsets Ord** : sigter til Luthers (204,4) epistelprædiken til 2. søndag i advent over Rom 15,4-13 i *En christelig Postille* (204,4) bd. 2, s. 21-37. Her siger Luther i sin udlægning af v. 4: »Men betragt, hvor net St. Paulus stiler sine Ord. Han sammenføjer de to Ting: *Taalmodighed og Skrifternes Trøst*. Skrifterne borttage nemlig ingenlunde Modgang, Lidelse og Død; tvertimod, de forkynde Intet, uden det hellige Kors, hvisaarsag ogsaa St. Paulus kalder dem / 'Korsets Ord'«, s. 27f.

I trykt udgave: Bind 21 side 215 linje 9

◀ **Biskop M** : 234,22.

I trykt udgave: Bind 21 side 215 linje 13

◀ **Prædiken paa 2den Juledag ... ikke være forekommet os blot sørgeligt.**« : citat fra J.P. Mynsters (234,22) prædiken på 2. juledag, »Hvad Christi Vidner have udrettet«, over ApG 6,8-15 og 7,54-60, om steningen af Stefanus, nr. 6 i *Prædikener paa alle Søn- og Hellig-Dage i Aaret* bd. 1-2, 3. opl., Kbh. 1837 [1823], ktl. 229-230; bd. 1, s. 68-80; s. 70: »Dersom vi, m. T. [mine Tilhørere], havde været tilstede ved dette Optrin, da vilde det vel ikke være forekommet os blot sørgeligt; vi vilde med Glæde have følt, at der er en Kraft i Mennesket, som kan overvinde Verden, overvinde Hadets Tilskyndelse, overvinde Dødens Forskrækkelser; vi vilde have priist den Tro, som skienker Menneskene saadan Kraft, saadan Viisdom, saadan Kierlighed; vi vilde med den Lidende have opløftet vore Øine til Himmelen og trøstet os ved Guds Herlighed.«

I trykt udgave: Bind 21 side 215 linje 13

◀ **»Nanna oder ... Planternes Sjeleliv af en Fechner** : G.T. Fechner *Nanna oder über das Seelenleben der Pflanzen*, Leipzig 1848. – **Fechner**: Gustav Theodor Fechner (1801-1887), ty. mediciner, forfatter, 1834

ordinær prof. i fysik ved Det filosofiske Fakultet i Leipzig. Han forenede fysik og psykologi og den eksakte naturvidenskab med naturfilosofi, hvilket kom til udtryk i hans skrifter, som foruden *Nanna* bl.a. omfattede satirisk-humoristiske skrifter udgivet under pseudonymet Dr. Mises.

I trykt udgave: Bind 21 side 215 linje 21

◀ **læser i Athenæum** : Læseselskabet Athenæum, grundlagt 1824, i 1849 med adresse på Østergade 68 (i dag nr. 24), 1. sal, hvor medlemmer kunne benytte selskabets bibliotek, der var åbent alle hverdage kl. 12.00-15.00 og 17.00-20.00. Bøgerne kunne enten læses på læsesalen eller hjemlånes, jf. »Bestemmelser angaaende Udlaanet fra Athenæums Bibliothek« i *Fortegnelse over Selskabet Athenæums Bogsamling, den 31. December 1846*, Kbh. 1847, s. III f. SK havde været medlem af Athenæum i hvert fald siden 1845 (jf. *B&A* bd. 1, s. 139) og havde fortegnelserne over selskabets bogsamling for årene 1847-51 (ktl. 985-986). Værket af Fechner findes i *Andet Tillæg til Athenæums Hovedkatalog, den 31te December 1850*, Kbh. 1851, s. 599.

I trykt udgave: Bind 21 side 215 linje 22

◀ **Puppen lever af Bladet - Sommerfuglen af Blomsten ... dette Smertelige lønner sig** : Analogien findes i kap. IV, »Teleologische Gründe«, hvor det hedder: »Der Pflanze mag es wehe thun, wenn die Raupe an ihren Blättern nagt. Sie denkt gewiß: die böse Raupe! Wenn dann aber der Schmetterling zur Blüte kommt, mag es ihr so süß thun, wie es ihm thut. Hätte nun aber die Pflanze die Raupe nicht früher mit Schmerzen genährt, könnte der Schmetterling dereinst ihr nicht Lust bringen. So können wir uns denken, daß das, was wir im jetzigen Leben mit Schmerzen andern opfern, uns einmal im künftigen Leben in Lust von Engeln zurückgebracht wird«, *Nanna oder über das Seelenleben der Pflanzen*, s. 65.

I trykt udgave: Bind 21 side 215 linje 23

◀ **Kiøbstad** : by i provinsen, i modsætning til en hoved- og residensstad. Her brugt nedsættende.

I trykt udgave: Bind 21 side 216 linje 7

◀ **Commerce** : fr. samkvem, kommers, sjov.

I trykt udgave: Bind 21 side 216 linje 11

◀ **byde (...)** **Spidsen** : tager kampen op med.

I trykt udgave: Bind 21 side 216 linje 15

◀ **min Fader** : Michael Pedersen Kierkegaard (1756-1838); løste i 1780 borgerskab som hosekræmmer i København, og opnåede otte år senere tilladelse til at importere kolonialvarer og videresælge dem en gros, trak sig i en alder af 40 år tilbage med en betragtelig formue, som han i tiden efter forøgede, formentlig som rentier og investor. Efter sin første kones død giftede han sig i 1797 med Ane Lund, med hvem han fik syv børn, hvoraf SK var den yngste. Bosatte sig i 1805 i Østergade 9 (se *kort 2, C2*), indtil han i 1809 købte ejendommen på Nytorv 2 (se *kort 2, B2*), hvor han boede til sin død.

I trykt udgave: Bind 21 side 216 linje 19

◀ **hysterisk Nationalitet** : sigter formentlig til den da. teolog, præst, (salme)digter, historiker, politiker m.m., Nicolai Frederik Severin Grundtvigs (1783-1872) højstemte lovprisning af danskheden, den danske folkeånd og det danske modersmål, som kommer til udtryk i fx *Bøn og Begreb om en Dansk Høiskole i Soer*, Kbh. 1840; *Skov-Hornets Klang mellem Skamlings-Bankerne*, Kbh. 1844 (ktl. U 45); *Om Kæmpevise-Bogen, en Stemme mod Hr. Levins, Hr. Liebenbargs o. s. v.*, Kbh. 1847; og *Nordens Historiske Minder. Tale ved Den Nordiske Høitid 1847*, Kbh. 1847.

I trykt udgave: Bind 21 side 216 linje 19

◀ **Krähwinkel** : ty. landsbynavn, der som fingeret lokalitet benyttes i Jean Pauls satire *Das heimliche Klagelied der jetzigen Männer* (1801), men specielt gennem August Koetzebues lystspil *Die deutschen Kleinstädter* (1803) bliver fast udtryk for købstadsagtig indskrænkethed, småtskåren provinsialisme o.l.

I trykt udgave: Bind 21 side 216 linje 21

◀ **mageløs Fremtid** : Udtrykket hentyder if. kladden til *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* (Pap. VI B 29, s. 102) til N.F.S. Grundtvig (216,19).

I trykt udgave: Bind 21 side 216 linje 29

◀ **en Poeniterende** : en angrende, bodgørende.

I trykt udgave: Bind 21 side 216 linje 35

◀ **som der staaer i en Diapsalm ... da havde de faaet Magt over mig.**◀ : ikke ordret citat fra »Diapsalmata«, i første del af *Enten-Eller*: »Naar jeg seer mig selv forbandet, afskyet, hadet for min Kulde og Hjerteløshed, da leer jeg; da mættes min Vrede. Dersom nemlig de gode Mennesker kunde bringe mig til virkelig at have Uret, til virkelig at gjøre Uret – ja da havde jeg tabt«, SKS 2, 49.

I trykt udgave: Bind 21 side 217 linje 2

◀ **summa summarum** : lat. 'summernes sum'; den samlede mængde, det endelige resultat.

I trykt udgave: Bind 21 side 217 linje 6

◀ **krumme et Haar paa mit Hoved** : Udtrykket findes flere steder i Bibelen, fx 1 Sam 14,45; 2 Sam 14,11; og ApG 27,34.

I trykt udgave: Bind 21 side 217 linje 9

◀ **vox populi** : lat. 'folkets stemme'.

I trykt udgave: Bind 21 side 217 linje 12

◀ **vox dei** : lat. 'Guds stemme'.

I trykt udgave: Bind 21 side 217 linje 12

◀ **Satan - i Hiob** : sigter til indledningen til Jobs Bog, hvor det fortælles, at en dag, da Satan sammen med 'gudesønnerne' trådte frem for Gud, spurgte Gud ham, hvor han kom fra, og Satan svarede: »Jeg har gennemvandret jorden på kryds og tværs« (1,7; 2,2). Af beretningen fremgår det videre, at Satan har jagttaget den retskafne og gudfrygtige Job (1,8-11; 2,3-5).

I trykt udgave: Bind 21 side 217 linje 24

◀ **Præsten kalder en Dreng ... en ung Xsten** : jf. fx P.J. Spangs *Prædikener og Leilighedstaler*, Kbh. 1847, ktl. 243, hvor pastor Spang bl.a. tiltaler konfirmanderne: »Idet jeg nu skuer ud over Eders Kreds, I unge Christne«, s. 230; og senere »I Jesu Navn hilser jeg Eder, mine unge Christne«, s. 241.

I trykt udgave: Bind 21 side 217 linje 34

◀ **Alderdoms Søn** : sigter til, at SKs far (216,19) var 56 år gammel, da SK blev født. Udtrykket stammer fra 1 Mos 21,2, hvor det fortælles, at Sara »fødte Abraham en søn [Isak] i hans alderdom«.

I trykt udgave: Bind 21 side 218 linje 25

◀ **Pøbelagtighedens Angreb** : sigter til *Corsaren* og dens angreb på SK. *Corsaren* var et satirisk ugeskrift, grundlagt okt. 1840 af Meir Aron Goldschmidt (1819-87), da.-jødisk forfatter, journalist og publicist, som indtil okt. 1846 var det republikanske blads egentlige redaktør. Den 22. dec. 1845 havde den kontroversielle forfatter, kritikker og skribent ved *Corsaren* P.L. Møller udgivet sin æstetiske årbog *Gæa* for 1846, hvor han i artiklen »Et Besøg i Sorø« (s. 144-187) leverede en kras kritik af *Stadier paa Livets Vei*. Under pseudonymet »Frater Taciturnus, Høvidsmand for 3die Afdeling af 'Stadier paa Livets Vei'« svarede SK den 27. dec. i *Fædrelandet* (nr. 2078, sp. 16653-16658) med artiklen »En omreisende Æsthetikers Virksomhed, og hvorledes han dog kom til at betale Gjæstebudet« (jf. SV2 13, 459-467). SK identificerede P.L. Møller med *Corsaren* og bad nu om 'at komme i *Corsaren*', da han ikke kunne acceptere, at han som den eneste da. forfatter ikke hidtil var blevet skældt ud, men kun lovprist af bladet. *Corsaren* svarede med at bringe en række satiriske artikler om, allusioner til og tegninger (se SKS K20, 41-44) af SK, første gang den 2. jan. (nr. 276) og herefter regelmæssigt frem til den 17. juli (nr. 304). Efter Goldschmidts afgang som redaktør fortsatte drillerierne, således 23. okt. (nr. 318) og 24. dec. 1846 (nr. 327), 1. jan. (nr. 328), 18. juni (nr. 352), 17. dec. (nr. 378) og 31. dec. 1847 (følgeblad til nr. 380) samt 8. jan. (nr. 381-a) og 11. feb. 1848 (nr. 386). Efter den anden *Corsar*-artikel den 9. jan. 1846 (nr. 277) tog SK, alias Frater Taciturnus, til genmæle i *Fædrelandet* den 10. jan. 1846 (nr. 9, sp. 65-68) med »Det dialektiske Resultat af en literair Politi-Forretning« (jf. SV2 13, 468-471).

I trykt udgave: Bind 21 side 218 linje 31

◀ **regnede jeg paa**: regnede med, forudså.

I trykt udgave: Bind 21 side 219 linje 10

◀ **men viste mig endog mere end jeg pleier** : nemlig ved spadsereturene på gaden.

I trykt udgave: Bind 21 side 219 linje 12

◀ **Mini** : konditori på Kongens Nytorv, som SK fra midten af 1830'erne hyppigt besøgte, og som desuden besørgede hans private køb af kaffebønner. Jf. Københavns *Veiviser*, for 1843, s. 416: »Mini, Jacob, Conditør, Kongens Nytorv 3«, dvs. på det sydlige hjørne af torvet og Lille Kongensgade, matrikel nr. 3 (se kort 2, D2-3).

I trykt udgave: Bind 21 side 219 linje 17

◀ **Pethau** : restauratør Johan Gotfred Conradi-Päthau (død 1847), som boede på hjørnet af Kongens Nytorv og Lille Kongensgade, matrikel nr. 3, 1. sal (se kort 2, D2-3).

I trykt udgave: Bind 21 side 219 linje 18

◀ **Gjødvad** : 214,10.

I trykt udgave: Bind 21 side 219 linje 20

◀ **Ploug** : Parmo Carl Ploug (1813-94), da. journalist, politiker og forfatter, bl.a. kendt for sine studenterkomedier (»Atellaner«) skrevet under pseudonymet Poul Rytter. Fra maj 1841 i *Fædrelandets* (214,5) redaktion sammen med J.F. Gjødwad.

I trykt udgave: Bind 21 side 219 linje 24

◀ **i sin Tid sagde til Christian d. VIII** : hentyder til SKs første audiens hos kong Christian VIII (1786-1848, konge fra dec. 1839), som fandt sted lørdag den 13. marts 1847 på Amalienborg Slot, jf. »Allerunderdanigst Rapport fra Adjudant du jour den 13de Marts 1847«, hvor »Magister Kirkegaard« er anført som nr. 21 af i alt 31 (Audiens-Rapporter 1846-1848 på Rigsarkivet).

I trykt udgave: Bind 21 side 219 linje 27

◀ **M:** : Majestæt.

I trykt udgave: Bind 21 side 219 linje 34

◀ **mine Samtaler med ham** : 220,26 og 223,3.

I trykt udgave: Bind 21 side 220 linje 24

◀ **Den anden Gang jeg talte med Christian VIII ... mange Maaneder derefter** : SKs anden audiens hos kong Chr. VIII (219,27) på Sorgenfri Slot synes at have fundet sted søndag den 18. juli 1847. Oplysningerne om, at kongen havde været ude at fiske, og at han havde haft besøg af naturforskerne, svarer til, hvad Chr. VIII har noteret i sin dagbog. Under søndag den 18. juli 1847 står der: »Fisket paa den lille Banke (...) Audienzer Kl 1½ (...) Diner for endeel af Naturforskerne«; under søndag den 11. juli har han noteret, at han den dag holdt et taffel for »de svenske og norske Naturforskere i Eremitagen«, og under tirsdag den 13. juli: »Diner paa Sorgenfri for de første blandt de fremmede Naturforskere«, se *Kong Christian VIII.s dagbøger og optegnelser*, udg. af A.M. Møller, bd. 4, 2. del, Kbh. 1995, s. 755 og s. 753. Skønt Chr. VIII anfører i sin dagbog, at han havde »Audienzer Kl 1½« søndag den 18. juli 1847, er der ikke bevaret audiensrapport for den dag. – **Sorgenfri**: Chr. VIII opholdt sig ofte på Sorgenfri Slot, som ligger i Kongens Lyngby sogn.

I trykt udgave: Bind 21 side 220 linje 26

◀ **fast** : næsten.

I trykt udgave: Bind 21 side 220 linje 30

◀ **Jesuit** : medlem af den rom.-katolske munkeorden, »Jesu Selskab«, stiftet 1534 af spanieren Ignatius Loyola. Den jesuitiske orden blev grundlagt dels for at fremme mission blandt hedninger, dels for at modvirke reformationen og i det hele taget bevare pavens autoritet over kirken.

I trykt udgave: Bind 21 side 221 linje 4

◀ **Det er længe siden jeg har seet Dem hos mig** : godt fire måneder siden første audiens den 13. marts 1847.

I trykt udgave: Bind 21 side 221 linje 9

◀ **M.** : Majestæt.

I trykt udgave: Bind 21 side 221 linje 12

◀ **Comunismen** : I 1840'erne kendte man i Danmark kun de kommunistiske ideer fra avisernes reportager om de politiske diskussioner i Frankrig og England, jf. således L. Meyer Fremmedord-Bog, 2. udg., Kbh. 1844 [1837], s. 113: »Communist, en Tilhænger af et politisk Partie i det nyeste Frankrige og England, der prædiker Eiendoms-Fællesskab.« I Danmark blev prædikatet 'kommunistisk' som regel brugt nedsættende om forsøg på at begrænse godsejernes ejendomsret til de jordområder, der blev dyrket af fæstebønder. Jf. fx *Fædrelandet*, nr. 1849, den 29. marts 1845, sp. 14818, hvor det i anledning af spørgsmålet om selveje hedder, at »Communismen er det til Absurditet gennemførte Lighedsprincip, der udvikler sig i Modsætning til det til Absurditet gennemførte Eiendomsprincip«. Jf. desuden artiklen »Hvad er Communisme?« i *Almuevennen*, nr. 41-42, den 28. maj 1845, s. 165-168.

I trykt udgave: Bind 21 side 221 linje 20

◀ **Oldtids Problemerne** : sigter formentlig til oldtidens Rom, hvor der var et stærkt modsætningsforhold mellem patricierne, de rige adelsborgere, blandt hvem senatorerne blev valgt, og plebejerne, de almindelige borgere, som ikke hørte til senatorernes klasse. En lang magtkamp mellem patricier og plebejere endte med, at patriciernes magt o. 300 f.Kr. blev overtaget af nobiliteten, den nye embedsadel, som bestod både af patriciere og plebejere.

I trykt udgave: Bind 21 side 221 linje 26

◀ **hvad der i store Lande blev Voldsomhed ... i Danmark Uartighed** : Hele Europa var i 1848 ramt af revolution. Det begyndte i Frankrig i februar, hvor det førte til sammenstød mellem demonstranter og militæret, hvilket kostede mange døde. Det samme skete i Østrig og Tyskland ligeledes med vold og dødsfald, og især i Berlin udviklede konfrontationen sig voldeligt, mens de politiske omvæltninger i Danmark foregik fredeligt, da regeringen gik af.

I trykt udgave: Bind 21 side 221 linje 36

◀ **min Fader** : 216,19.

I trykt udgave: Bind 21 side 221 linje 41

◀ **Guizot, et Angreb der just den Gang var gjort paa ham** : François-Pierre-Guillaume Guizot (1787-1874), fr. politiker og forfatter, var fra 1840 til Februarrevolutionen (1848) udenrigsminister og til sidst også ministerpræsident. SK hentyder til en skandale i Frankrig, hvor flere af Guizots ministre var anklaget for korrupsion i forbindelse med anlæggelse af jernbaner, jf. *Berlingske Tidende*, nr. 153, den 5. juli 1847, og nr. 171, den 26. juli 1847.

I trykt udgave: Bind 21 side 222 linje 1

◀ **den Bog, jeg sidst havde bragt ham** : formentlig *Opbyggelige Taler i forskjellig Aand*, som udkom den 13. marts 1847, samme dag, som SK første gang besøgte Chr. VIII (219,27).

I trykt udgave: Bind 21 side 222 linje 14

◀ **Naturforskerne hos Dem** : 220,26.

I trykt udgave: Bind 21 side 222 linje 19

◀ **Sorø** : købstad på Sjælland, 75 km SV for København, især kendt for sit akademi.

I trykt udgave: Bind 21 side 222m linje 1

◀ **Fiskerne foruden de egl. Snører ... fik de bedste Fisk** : Der er formentlig tale om, at fiskerne har fisket med en krog med madding, og oven for denne monteret en mindre krog på en lille snøre.

I trykt udgave: Bind 21 side 222m linje 10

◀ **Den tredie Gang jeg besøgte ham var paa Sorgenfrie** : SKs tredje audiens hos Chr. VIII fandt sted søndag den 3. okt. 1847 på Sorgenfri Slot, jf. »Allerunderdanigst Rapport fra den dujour havende Adjudant hos Hans Majestæt Kongen den 3de Octbr 1847«, hvor »Maister Kirckegaard« er anført som nr. 4 (Audiens-Rapporter 1846-1848 på Rigsarkivet). I sin dagbog har Chr. VIII under lørdag den 2. okt. noteret: »Kørte ud med Dr. Kl 9«, dvs. kørte til Sorgenfri Slot sammen med dronning Caroline Amalie (224,35) kl. 21, se *Kong Christian VIII.s dagbøger og optegnelser* (220,26) bd. 4, 2. del, s. 770.

I trykt udgave: Bind 21 side 223 linje 3

◀ »**Kjerlighedens Gjerninger.**◀ : *Kjerlighedens Gjerninger. Nogle christelige Overveielser i Talers Form*, udkom 29. sept. 1847.

I trykt udgave: Bind 21 side 223 linje 4

◀ **Pastor Ibsen** : Peter Diderik Ibsen (1793-1855), da. teolog og præst, ordineret 1825, sognepræst i Kongens Lyngby fra 1833 til sin død, havde et nært forhold til kronprins Christian, senere kong Chr. VIII, og prinsesse, senere dronning Caroline Amalie (224,35).

I trykt udgave: Bind 21 side 223 linje 5

◀ **Dispositionen i første Deel ... Du skal elske Næsten**) : *Kjerlighedens Gjerninger* er inddelt i en første og anden 'Følge' el. del, som SK her kalder det. Første følge indeholder fem taler: her sigtes til nr. II, som er underopdelt i tre: »II.A. Du skal elske«; »II.B. Du skal elske Næsten«; og »II.C. Du skal elske Næsten«.

I trykt udgave: Bind 21 side 223 linje 9

◀ **1ste Deel p. 150 m** : sigter til talen »III. B. Kjerlighed er Samvittighedens Sag«. Her skriver SK, s. 150 midten, at »de Christne var et Folk af Præster, og derfor kan man, naar man betænker Samvittigheds-Forholdet, sige, at det er et Folk af Konger. Thi tag det ringeste, det meest overseete Tjeneste-Menneske, tænk Dig hvad vi kalde en ret eenfoldig fattig stakkels Arbeidskone, der erhverver sit Udkomme ved det ringeste Arbeide: hun har, christeligt forstaaet, Lov til, ja vi bede hende ret indstændigt i Christendommens Navn, at hun vil gjøre det, hun har Lov til, medens hun udfører sit Arbeide, talende med sig selv og med Gud, hvad der ingenlunde sinker Arbeidet, hun har Lov til at sige 'jeg gjør dette Arbeide for Daglønnen, men at jeg gjør det saa omhyggeligt som jeg gjør, det gjør jeg - for Samvittighedens Skyld.' Ak, verdsligt er der kun eet Menneske, eet eneste, der ingen anden Forpligtelse erkjender, end Samvittighedens: det er Kongen. Og dog har hiin ringe Kone, christelig forstaaet, Lov til, kongeligt, at sige til sig selv for Gud 'jeg gjør det for Samvittighedens Skyld!'« (SV2, 9, 158).

I trykt udgave: Bind 21 side 223 linje 14

◀ **han havde skadet sig selv ... personligt med Creti og Pleti** : sigter formentlig til Chr. VIII's aktive deltagelse i det politiske arbejde samt hans engagement i kunst og videnskab, som førte ham sammen med folk også uden for de kongelige kredse. - **Creti og Pleti**: 202,6.

I trykt udgave: Bind 21 side 224 linje 7

◀ **da han besteeg Thronen** : Chr. VIII blev kronet til konge den 3. dec. 1839.

I trykt udgave: Bind 21 side 224 linje 23

◀ **en Generalforsamling, hvor De var Præsident** : sigter til SKs deltagelse i studenternes møde i Studenterforeningen den 4. dec. 1839. Fr. VI døde den 3. dec. 1839, og samme aften var der et studentermøde på hotel d'Angleterre, hvor de liberale studenter fik vedtaget en kritisk adresse til den nye konge, Chr. VIII. Det fik andre studenter til dagen efter at mødes i Studenterforeningen, hvor en langt mindre kritisk og entydigt loyal adresse blev vedtaget. Adressen blev bl.a. bragt i *Fædrelandet. Extrablad*, nr. 2, den 8. dec. 1839, s. 87-88. Adressen lå til underskrivning hos SKs bror, P.C. Kierkegaard. SK er ikke nævnt, men af en optegnelse i journalen NB18 fra 1850 fremgår det, at SK var præsident for mødet: »Kun een Gang i mit Liv har jeg været tilstede paa en offentlig Generalforsamling (thi at jeg en saare sjelden Gang har været tilstede paa Studenterforeningens eller Assurance-Compagniets er jo noget Andet) og da var jeg Præsident. / Det var den anden Studentergeneralforsamling umiddelbart efter Christian VIII's Thronbestigelse« (*Pap. X 3 A 112*, s. 86). - **Præsident**: dvs. forhandlingsleder.

I trykt udgave: Bind 21 side 224 linje 30

◀ **Dronningen** : Dronning Caroline Amalie (1796-1881), viet med Chr. VIII i 1815.

I trykt udgave: Bind 21 side 224 linje 35

◀ **Volden** : sigter til de volde, der omgav København; Øster-, Vester-, Nørre- og Christianshavns Vold.

I trykt udgave: Bind 21 side 225 linje 4

◀ **Tryde** : Eggert Christopher Tryde (1781-1860) da. teolog og præst, fra 1838 stiftsprovst ved Vor Frue Kirke i København.

I trykt udgave: Bind 21 side 225 linje 5

◀ **Enten og Eller** : fejlagtig gengivelse af titlen *Enten - Eller. Et Livs-Fragment*, udg. af Victor Eremita, Kbh.

1843 (SKS 2-3).

I trykt udgave: Bind 21 side 225 linje 5

◀ **Mærkelige** : mere bemærkelsesværdigt.

I trykt udgave: Bind 21 side 225 linje 8

◀ **Syjomfruerne**: syerske.

I trykt udgave: Bind 21 side 225 linje 11

◀ **Juliane** : formentlig Chr. VIII's søster, Juliane Sophie (1788-1850), som var blevet enke i 1834.

I trykt udgave: Bind 21 side 225 linje 14

◀ **til Berlin** : SK rejste første gang til Berlin den 25. okt. 1841 og vendte tilbage den 6. marts 1842, anden gang den 8. maj 1843 for at vende tilbage den 30. samme måned, tredje gang den 13. maj 1845 med tilbagekomst den 24. samme måned og fjerde gang den 2. el. 3. maj 1846 med hjemkomst den 16. samme måned.

I trykt udgave: Bind 21 side 225 linje 18

◀ **i Berlin lever jeg aldeles isoleret, og arbejder allerstærkest** : Under sit første ophold i Berlin udfærdigede SK kladden til flere dele af *Enten - Eller*, jf. tekstredegørelsen til *Enten - Eller* i SKS K2-3, 38-58. Under sit andet ophold i Berlin, skrev SK *Gjentagelsen* og store dele af *Frygt og Bæven*, jf. tekstredegørelsen til *Gjentagelsen* i SKS K4, 12-28, og tekstredegørelsen til *Frygt og Bæven* i SKS K4, 83-97.

I trykt udgave: Bind 21 side 225 linje 19

◀ **Smørum-Ovre (...) Smørum Nedre** : to små landsbyer vest for København, der ofte anvendes som udtryk for noget meget provinsielt og landsbyagtigt.

I trykt udgave: Bind 21 side 225 linje 21

◀ **400,000** : Berlin havde i 1848 o. 400.000 indbyggere.

I trykt udgave: Bind 21 side 225 linje 25

◀ **Schelling** : Friedrich Wilhelm Joseph Schelling (1775-1854), ty. filosof; studerede filosofi og teologi sammen med Georg Wilhelm Friedrich Hegel i Tübingen, fra 1798 ekstraordinær prof. i Jena, fra 1803 prof. i Würzburg og fra 1806 generalsekretær i Akademiet for de bildende Kunster i München. Herefter marginaliseret af Hegel, men fra 1827 prof. i München, herfra kaldet til prof. i Berlin i 1841 for at modvirke venstrehegelianismen; trak sig tilbage i 1846.

I trykt udgave: Bind 21 side 225 linje 27

◀ **Schellings personlige Stilling til Hoffet** : Den nykronede preussiske konge, Friedrich Wilhelm IV (konge 1840-1861), kaldte Schelling til lærestolen på universitetet i Berlin, men havde allerede i 1834 som kronprins forgæves søgt at få den daværende konge til at hente Schelling til Berlin.

I trykt udgave: Bind 21 side 225 linje 29

◀ **hvad Anseelse han nød ved Universitetet** : Da det var lykkedes kongen at overtale Schelling til at komme til Berlin, gav han samtidig ordre til, at Schelling skulle aflønnes med den usædvanlig store sum af 5000 rigsdaler om året samt indskrives i 1. rangklasse og tildeles ubetinget censurfrihed. Til Schellings indledningsforelæsning var den store forelæsningsaal med plads til 290 tilhørere taget i brug, og yderligere 140 adgangskort til ståpladserne var udleveret, alligevel blev lokalet stormet af interesserede og begejstrede studenter. De øvrige professorer ved universitetet var ligeledes mødt op, jf. indledningen til kommentarerne til notesbog 11 i SKS K19, 421-423.

I trykt udgave: Bind 21 side 225 linje 30

◀ **Rhinen ved dens Udløb, den bliver stillestaaende Vand** : Rhinen er en af Europas største floder, der fra sit udspring i Schweiz løber 1225 km igennem Tyskland og munder ud i Nordsøen på den hollandske kyst. Bortset fra, hvad der generelt gælder for en flod, at hastigheden kan siges at falde, når den løber ud i havet, er der ikke noget specielt ved Rhinen i den henseende.

I trykt udgave: Bind 21 side 225 linje 32

◀ **kgl. preussisk Excellence** : Som optaget i 1. rangklasse (225,30) bar Schelling titlen excellence.

I trykt udgave: Bind 21 side 225 linje 33

◀ **den Hegelske Philosophie ... nu skulde nok Schelling være det** : Friedrich Wilhelm IV kaldte Schelling til den filosofiske lærestol ved universitet i Berlin, hegelianernes højborg, i den hensigt, at Schelling skulle udrydde den 'hegelske panteismes dragesæd', jf. *Christian Carl Josia Freiherr von Bunsen Aus seinen Briefen und nach eigener Erinnerung geschildert von seiner Wittve* bd. 1-3, udg. af Fr. Nippold, Leipzig 1868-71; bd. 2, 1869, s. 133.

I trykt udgave: Bind 21 side 225 linje 35

◀ **den nye Bog** : dvs. *Kjerlighedens Gjerninger* (223,4).

I trykt udgave: Bind 21 side 225m linje 2

◀ **i det Øieblik ... en Embedsstilling, at jeg gik til ham** : dvs. da SK i tiden efter udgivelsen af *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* gang på gang overvejede at søge embede som præst.

I trykt udgave: Bind 21 side 226 linje 10

◀ **Christian VIII** : 219,27.

I trykt udgave: Bind 21 side 226 linje 17

◀ **ud til Kongen** : til Sorgenfri Slot (220,26 og 223,3).

I trykt udgave: Bind 21 side 226 linje 21

◀ **en absolut Monark** : I Kongeloven af 1665, der bekræftede den arvelige enevældes indførelse 1660, stod i § 26: »Danmarckes og Norges Konge er een frii høyestfuldmegtig EenevoldsArffveKonge, saa at alt huis [dvs. hvad] om een absolut, souverain, Christen ArffveKonge kand til beste siges eller skriffves, det skall altsammen ochsaa om Danmarckes og Norges EenevoldsArffveKonning udj den yndeligste og beste meening forklares og udtydes«.

I trykt udgave: Bind 21 side 226 linje 34

◀ **Fuldbringelsens samtlige Værker** : I nov. 1848 havde SK fået den idé at udgive *Sygdommen til Døden* og »*Den bevæbnede Neutralitet*« samt de tre skrifter: »*Kommer hid alle I som arbeide og ere besværede, jeg vil give Eder Hvile*«, »*Salig Den, som ikke forarges paa mig*« og *Fra Høiheden vil han drage Alle til sig* i ét bind under titlen *Fuldendelsens samtlige Værker* el. *Fuldbringelsens samtlige Værker* (se NB8:15, s. 152f.).

I trykt udgave: Bind 21 side 227 linje 33

◀ **Forældre og Børn ... var 'Corsaren' dog Andet** : sigter til de satiriske angreb på SK i *Corsaren* (218,31), som førte til, at han blev mødt med råb og latter på gaden. SK skriver i en journaloptegnelse fra 1848, at han ikke forud for sit angreb på *Corsaren* (218,31) kunne vide, at han derfor skulle »mishandles hver Dag af Forhaanelser, være et usselt Legetøi til Morskab endog for Skolebørnene« (NB4:32, i *SKS* 20, 304).

I trykt udgave: Bind 21 side 228 linje 10

◀ **M. Hamerich ... (Høedt) ... forfulgt af Corsaren** : hentyder til, at *Corsaren* (218,31) bragte en nedsættende anmeldelse af F.L. Høedts *Lyriske Studier*, Kbh. 1844, (nr. 208, den 6. sept. 1844), som angiveligt førte til hans afskedigelse. Den samme anmeldelse blev gentaget i nr. 209, den 13. sept. 1844. – **M. Hamerich**: Martin Johannes Hammerich (1811-81), da. teolog, skolemand og litteraturhistoriker; blev i 1836 magister på afhandlingen *Om Ragnarokmythen og dens Betydning i den oldnordiske Religion* (den første disputats på da., som SK modtog med dedikation, ktl. 1950) og i 1842 bestyrer på Borgerdydskolen på Christianshavn. – **Høedt**: Frederik Ludvig Høedt (1820-1885), da. teolog, skuespiller og instruktør, underviste fra april 1844 til beg. af 1845 i dansk (15 timer ugentlig) i »de studerende Classer, undtagen 1ste« på Borgerdydskolen på Christianshavn.

I trykt udgave: Bind 21 side 228 linje 16

◀ **Det er ypperligt af Luther ... at gjøre Nar af Gud** : sigter til Luthers (204,4) epistelprædiken på 4. søndag i advent over Fil 4,4-7 i *En christelig Postille*, bd. 2, s. 43-55. Her siger Luther om dem, der beder uden at forvente bønnehørelse: »Thi naar Nogen bad mig om en Penning, og ikke troede eller tænkte, at jeg vilde give ham den, saa vilde jeg bede ham tie, thi jeg maatte jo troe, at han vilde holde mig for Nar: hvormeget mindre vil da Gud høre saa tom en Lyd!«, s. 53, sp. 2.

I trykt udgave: Bind 21 side 228 linje 20

◀ **i samme Prædikens Slutning ... vi være Næsten Alt** : sigter til følgende udtalelse af Luther: »Saaledes er nu denne Epistel kortelig udlagt, en Underviisning om et christeligt Levnet mod Gud og Mennesker. Vi skulle nemlig lade Gud være os Alt, og vi skulle igjen være Næsten Alt. Med andre Ord: Enhver af os skal være Andre, hvad Gud er ham selv; han skal tage af Gud og give Menneskene«, s. 55.

I trykt udgave: Bind 21 side 228 linje 23

◀ **omseile** : sejle (én gang) rundt om.

I trykt udgave: Bind 21 side 228 linje 28

◀ **æterno modo** : lat. 'under evighedens måde'; sigter formentlig til den hollandske filosof Baruch Spinozas udtryk »sub specie aeternitatis«, »under evighedens form« el. »under evighedens synsvinkel«, jf. fx Spinozas hovedværk *Ethica* (1677), 5. bog, læresætning 29, i *Benedicti de Spinoza opera philosophica omnia*, udg. af A. Gfroerer, (*Corpus philosophorum optimæ notæ*, udg. af A. Gfroerer, bd. 3), Stuttgart 1830, ktl. 788, s. 424. Udtrykket »aeternus modus«, en »evig måde«, forekommer i *Ethica*, 5. bog, læresætning 40, jf. *Opera*, s. 429, og betyder en evig legemlig eller åndelig entitet.

I trykt udgave: Bind 21 side 229 linje 6

◀ **Han havde ikke det, hvortil Han kunde hælde sit Hoved** : sigter til Matt 8,20, hvor Jesus siger: »Ræve have Huler, og Himmelens Fugle Reder; men Menneskens Søn haver ikke det, hvortil han kan hælde sit Hoved« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 21 side 229 linje 9

◀ **ikke at blive større men at blive mindre** : spiller formentlig på Johannes Døbers ord i Joh 3,30: »Han [Kristus] skal blive større, jeg skal blive mindre.«

I trykt udgave: Bind 21 side 229 linje 13

◀ **Som Guld i rene Tilstand findes blandet med ... ueensartede Bestanddele** : Guld er et grundstof, der findes i naturen indlejret i bjergarter og ofte i forbindelse med andre mineraler (sølv, kobber, jern). Guldet er tilgængeligt i form af malm, hvorfra det rene guld udvindes mekanisk og kemisk el. som partikler, der enten hugges ud af klippen eller sies fra mudder og sand.

I trykt udgave: Bind 21 side 229 linje 31

◀ **hvad Hegel taler om, at Samvittighed er en Form af det Onde** : sigter til Hegels bestemmelse af samvittighedens forhold til det onde i *Grundlinien der Philosophie des Rechts oder Naturrecht und Staatswissenschaft im Grundrisse*, udg. af E. Gans, Berlin 1833, ktl. 551, hvis anden del (om moraliteten) er opdelt i tre afsnit, hvoraf det sidste omhandler »det Gode og Samvittigheden« (§ 129-141). I § 139 udvikles bestemmelsen af samvittigheden som udgangspunkt for det onde: »Das Gewissen ist als formelle Subjektivität schlechthin dieß, auf dem Sprunge zu seyn, ins Böse umzuschlagen; an der für sich seyenden, für sich wissenden und beschließenden Gewißheit seiner selbst haben beide, die Moralität und das Böse, ihre gemeinschaftliche Wurzel.« Jf. *Georg Wilhelm Friedrich Hegel's Werke. Vollständige Ausgabe* bd. 1-18, Berlin 1832-45; bd. 8, s. 184 (*Jub.* bd. 7, s. 200). - **Hegel**: Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831), ty. filosof, 1801-05 privatdocent (ekstraordinær prof.) i Jena, 1816-18 prof. i Heidelberg og fra 1818 til sin død prof. i Berlin.

I trykt udgave: Bind 21 side 230 linje 1

◀ **vapeurs** : fr. dampe. Tidligere modesygdom hos kvinder kendetegnet ved oppustethed og kvalme ledsaget af forstemthed og melankoli; hysteriske og hypokondriske (indbildte) lidelser.

I trykt udgave: Bind 21 side 230 linje 5

◀ **en Ridefogeds Samvittighed** : spiller på Holbergs billede af ridefogeden som en uhæderlig person, jf. fx komedien *Erasmus Montanus* (1731), 4. akt, 2. scene, hvor Jesper Ridefoged forsvarer Per Degn ved at argumentere imod Montanus: »Først finder jeg i min Samvittighed, at Jer Meening er falsk«, hvortil Montanus svarer, »Efter en Fogeds Samvittighed kan man ikke fælde Dom i alle Sager«, *Den Danske Skue-Plads* bd. 1-7, Kbh. [1758/1788], ktl. 1566-1567; bd. 5. Bindene er uden årstal og sidetal.

I trykt udgave: Bind 21 side 230 linje 6

◀ **R. Nielsen ... synes ikke at mærke det** : sigter til SKs samtaler med Rasmus Nielsen (205,15) på deres spadsereture (206,7). Da Nielsen senere på året udgav *Evangelietroen og den moderne Bevidsthed*.

Forelæsninger over Jesu Liv, første del, Kbh. 1849, ktl. 700, skrev SK i en optegnelse fra maj 1849 i journalen NB11: »R. Nielsens Bog er udkommet«, og videre: »Skrifterne ere plyndrede paa mangfoldig Maade; just Pseudonymerne meest, hvilke han derfor aldrig citerer, maaskee, ganske snildt beregnet, som de mindst læste. / Og nu mine Samtaler!« (*Pap.* X 1 A 343). Sml. NB10:13, s. 261f.

I trykt udgave: Bind 21 side 230 linje 15

◀ **rehtorisk** : dvs. rhetorisk.

I trykt udgave: Bind 21 side 230 linje 21

◀ **Og naar al Verdens Trøst er død ... drag mig ganske til Dig hen** : citat fra den da. biskop og salmedigter Hans Adolf Brorsons (231m,2) salme »Saa kom, o Jesu, stærke Helt« (1739, efter ty. forlæg »So komm, o Liebste«), nr. 104 i *Psalmer og aandelige Sange af Hans Adolph Brorson*, udg. af J.A.L. Holm, 2. opl., Kbh. 1838 [1830], ktl. 200, s. 319-323; strofe 9, s. 322: »O giv Dig, med dit søde Navn, / Hen i mit arme Hjertes Favn, / At jeg din Sødheds Lædske faaer, / Naar jeg i Nøden til Dig gaaer, / Ja, naar al Verdens Trøst er død, / Saa vær mig desto mere sød, / O Jesu, arme Synd'res Ven, / O drag mig ganske til Dig hen.«

I trykt udgave: Bind 21 side 230 linje 28

◀ **Brorson N° 104, 9** : 230,28.

I trykt udgave: Bind 21 side 231m linje 1

◀ **A: T** : andægtige tilhørere.

I trykt udgave: Bind 21 side 231 linje 10

◀ **en gl. Psalme ... Af Vintersneens Gysekuld** : sigter til Brorsons (231m,2) salme »Hvad seer min Sulamith«, 1. strofe: »Brudgommen. / Hvad seer min Sulamith, / Da Luften er endnu saa fuld / Af Vintersneens Gysekuld? / Hvi [hvorfor] lukker Du da Vindue op, / Og stirrer alt paa Skyens Top; / Hvi gjør Du det saa tidt, / Min Sulamith? / Bruden. / Jeg staaer kun her at see, / Naar Stjernerne, ved Dommens Knald, / Er kommen først paa Fald, / Hvordan det da vil snee. / Far hen, som Fuglen fløi, / Du Vinterbolig, nok for mig; / Jeg agter ei at fæste dig, / Jeg har mit Reisetøi«, nr. 49 i *Psalmer og aandelige Sange af Hans Adolph Brorson* (230,28), s. 867-869; s. 867.

I trykt udgave: Bind 21 side 231 linje 10

◀ **Sulamith** : el. Shulamit, egl. 'kvinden fra Shulem' (det samme som Shunem, en by i Issakar, jf. Jos 19,18), navn på bruden i Højs, se 6,13 (nyere overs. 7,1).

I trykt udgave: Bind 21 side 231 linje 14

◀ **Brorsons Svanesang** : *Doct. Hans Adolph Brorsons fordum Biskop over Riber Stift Svanesang* (1765). - **Brorsons**: Hans Adolf Brorson (1694-1764), da. biskop, salmedigter og pietist.

I trykt udgave: Bind 21 side 231m linje 2

◀ **δικαιος** : gr. (díkaïos) opr. lige; rigtig; retfærdig.

I trykt udgave: Bind 21 side 232 linje 16

◀ **Rosenvinge** : Janus Lauritz Andreas Kolderup-Rosenvinge (1792-1850), da. jurist og retshistoriker, blev 1817 dr.jur., fra 1818 ekstraordinær og fra 1830 ordinær prof. i lovkyndighed ved Københavns Universitet. Tillige ekstraordinær assessor i højesteret fra 1822 samt meddirektør for og lærer i kirkeret ved Pastoralseminariet fra 1828, 1834-48 medlem af direktionen for de lærde skoler og universitetet. Fra 1847-50 første SK samtaler med Kolderup-Rosenvinge både på spadsereture, normalt om mandagen, og i en længere brevveksling.

I trykt udgave: Bind 21 side 232 linje 16

◀ **Xenophon i Cyropedien om en Vogn** : sigter til den gr. forfatter og historieskriver Xenofons (o. 430-354 f.Kr.) roman om den persiske konge Kyros den Ældre *Cyropedi*, 2. bog, 2, 16, jf. *Xenophontis opera graece et latine*, udg. af C.A. Thieme, bd. 1-4, Leipzig 1801-04, ktl. 1207-1210; bd. 1, s. 110. Her bruges ordet om det u hensigtsmæssige ved at have heste med forskellig styrke spændt for en vogn.

I trykt udgave: Bind 21 side 232 linje 17

◀ **Evangeliet om den utro Husfoged: det uretfærdige Mammon** : evangeliet til 9. søndag efter

trinitatis, Luk 16,1-9: »Men han [Jesus] sagde og [også] til sine Disciple: Der var en riig Mand, som havde en Huusholder; og denne blev beført [hjemmelig angivet] for ham, at han ødte hans Gods. 2. Og han kaldte ham, og sagde til ham: hvi [hvorfor] hører jeg dette om dig? Gjør Regnskab for din Huusholdning; thi du kan ikke længer forestaae Huset. 3. Men Huusholderen sagde ved sig selv: hvad skal jeg gjøre, efterdi min Herre tager Huusholdningen fra mig? Jeg formaaer ikke at grave, jeg skammer mig ved at trygle. 4. Jeg veed, hvad jeg vil gjøre, at de skulle tage mig i deres Huse, naar jeg bliver sat fra Huusholdningen. 5. Og han fremkaldte enhver af sin Herres Skyldnere, og sagde til den første: hvor meget er du min Herre skyldig? 6. Men denne sagde: hundrede Fade Olive. Og han sagde til ham: tag dit Brev, og sæt dig snart ned, og skriv halvtredsindstyve. 7. Derefter sagde han til en anden: men du, hvormet er du skyldig? Men denne sagde: hundrede Maader [må] Hvede. Og han sagde til ham: tag dit Brev, og skriv firsindstyve. 8. Og Herren lovede [priste] den uretfærdige Huusholder, at han gjorde snildeligen; thi denne Verdens Børn ere klogere end Lysets Børn mod deres Slægt. 9. Og jeg siger Eder: gjører Eder Venner ved den urette Mammon, at, naar I skilles herfra, de skulle annamme Eder i de evige Boliger.« *Forordnet Alter-Bog* (204,4), s. 129f. – Betegnelsen 'Husfoged' er anvendt i ældre da. bibeloversættelser frem til og med den autoriserede oversættelse af 1647 og i de hus- og rejsebibler, der udkom fra 1699 til 1802. I sin prædiken over denne tekst benytter J.P. Mynster (234,22) ligeledes betegnelsen 'Husfoged', jf. *Prædikener paa alle Søn- og Hellig-Dage i Aaret* (215,13) bd. 2, s. 172.

I trykt udgave: Bind 21 side 232 linje 19

◀ **naar** : dvs. hvornår.

I trykt udgave: Bind 21 side 232 linje 26

◀ **alle de sidste Arbejder** : dvs. *Sygdommen til Døden*, skrevet i første halvdel af 1848; »Kommer hid alle I som arbeide og ere besværede, jeg vil give Eder Hvile«, »Salig Den, som ikke forarges paa mig« og *Fra Høiheden vil han drage Alle til sig*, der alle er skrevet fra o. april til nov. 1848; *En Cyclus ethisk-religieuse Afhandlinger*, som består af seks afhandlinger, er tilrettelagt i sommeren 1848 (se NB10:3 og kommentaren dertil); *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed*, skrevet i 1848; »Tre 'Noter' betræffende min Forfatter-Virksomhed«, hvoraf nr. 1 opr. er skrevet i 1846, nr. 2 og 3 opr. i 1847; og »*Den bevæbnede Neutralitet*«, skrevet i 1848.

I trykt udgave: Bind 21 side 232 linje 26

◀ **lykket** : lykkedes.

I trykt udgave: Bind 21 side 232 linje 31

◀ **Fuldendelsen** : 227,33.

I trykt udgave: Bind 21 side 232 linje 32

◀ **Forsøg til Christendommens Indførelse ... uden Myndighed** : Da SK i nov. 1848 overvejede at udgive en række af de da færdigliggende skrifter (227,33) i ét bind under titlen *Fuldendelsens samtlige Værker* el. *Fuldbringelsens samtlige Værker*, føjede han til i marginen: »De tre: Kommer hid; salig Den som ikke forarges; fra Høiheden fik saa et særskilt titelblad: Forsøg til at indføre Christendom i Christenheden; men paa Foden af Titelbladet: digterisk Forsøg – uden Myndighed« (se NB8:15 og NB10:19).

I trykt udgave: Bind 21 side 232 linje 33

◀ **ingen Apostel ... et Genie** : jf. nr. 6 »Om Forskjellen mellem et Genie og en Apostel« i *En Cyclus ethisk-religieuse Afhandlinger* (232,26).

I trykt udgave: Bind 21 side 233 linje 3

◀ **en Poeniterende** : en angrende, bodgørende.

I trykt udgave: Bind 21 side 233 linje 4

◀ **situeret** : stillet, stedt.

I trykt udgave: Bind 21 side 233 linje 19

◀ **Styrelsen** : dvs. Guds styrelse.

I trykt udgave: Bind 21 side 233 linje 26

◀ **monumentum ære perennius** : lat. 'mindesmærke mere varigt end en bronzestatue', citat fra Horats' *Oder*, 3. bog, nr. 30, v. 1. Jf. *Q. Horatii Flacci opera*, stereotyp udgave, Leipzig 1828, ktl. 1248, s. 103, v. 1:

»Exegi monumentum aere perennius«. I *Q. Horatius Flaccus' samtlige Værker*, overs. af J. Baden, bd. 1-2, Kbh. 1792-93; bd. 1, s. 337, gengives v. 1 således: »See her fuldført et Mindesmærke, varigere end af Erts [malm]«.

I trykt udgave: Bind 21 side 233 linje 29

◀ **Stilleben** : ty. stille liv, egentlig om et motiv for et maleri af døde ting, planter, dyr og interiør. Her bruger SK udtrykket om et menneske, der ikke fører et aktivt liv, men er gået i stå.

I trykt udgave: Bind 21 side 234 linje 6

◀ **Hele Begyndelsen i en Novelle af Tieck der Jahrmarkt er godt opfattet i denne Henseende** : J.L. Tiecks novelle »Der Jahrmarkt« handler om en præst og hans kone, der aldrig har forladt deres landsby og nu skal på en rejse til hovedstaden sammen med amtmanden og dennes kone for dér at møde en 'klog mand' på markedet. Tieck skildrer konernes frygt for at skulle møde storbyens farer, mens mændene, viser det sig, af hver sin grund vil opsøge en 'klog mand'. Amtmanden, fordi denne 'kloge mand' måske er hans bror, og præsten, fordi han har haft en drøm og op levet en mærkelig hendelse, som han ønsker at få oplyst betydningen af. I drømmen var præstens 18 høns blevet til 13 røde høns, hans 36 duer til 25 blå duer, og de 500 bind i biblioteket til kun 33 bind teologisk litteratur. Næste dag fortæller hans kone, at hun har drømt, at hun til pinsegudstjenesten skulle tage 33 parykker på, hvorefter hun havde forspist sig på 25 røde krebs og havde måttet udstå 13 åreladninger. Amtmanden afviser drømmens betydning som tegn på dumhed. Præsten tilføjer, at datteren samme dag havde sat 33 røde kirsebær til ham på en tallerken, hvorpå der var malet 13 blå høns, og da de spiste til middag, talte præsten 25 kartofler i skålen. Jf. *Ludwig Tieck's Sämtliche Werke* bd. 1-2, Paris 1837, ktl. 1848-1849; bd. 2, s. 748ff. – **Tieck**: Johann Ludwig Tieck (1773-1853), ty. digter, udgiver og oversætter, kendt bl.a. for sine romantiske gendigtninger af middelalderlige legender og beretninger.

I trykt udgave: Bind 21 side 234 linje 10

◀ **Biskop M** : Jakob Peter Mynster (1775-1854), da. teolog, præst, forfatter, politiker, fra 1811 residerende kapellan ved Vor Frue Kirke i København, fra 1826 hofprædikant, fra 1828 kgl. konfessionarius samt hof- og slotspræst ved Christiansborg Slotskirke, fra 1834 biskop over Sjællands stift og som sådan kirkens gejstlige overhoved.

I trykt udgave: Bind 21 side 234 linje 22

◀ **tilige** : dvs. tillige.

I trykt udgave: Bind 21 side 234 linje 26

◀ **Tante paa Kjøbmagergade** : Øllegaard Kierkegaard, født Baggesen (1772-1850), gift med SKs fars fætter, Michael Andersen Kierkegaard, silkehandler, der boede St. Kjøbmagergade, matrikel nr. 49 (gadenr. 45) (se kort 2, C1).

I trykt udgave: Bind 21 side 234 linje 28

◀ **Miraklet med de 3 smaa Brød** : hentyder til beretningen om Jesu bespisning af de fem tusind, Matt 14,13-21, hvor der dog er tale om fem brød og to fisk.

I trykt udgave: Bind 21 side 234 linje 34

◀ **intet mindre end** : alt andet end.

I trykt udgave: Bind 21 side 234 linje 36

◀ **Divisio (...) Subdivisio (...) Oversætningen (...) Undersætning** : I den klassiske logik er en kategorisk syllogisme et argument bestående af to præmisser og en konklusion. Den ene præmis, som skal indeholde konklusionens subjektbegreb, kaldes undersætning (subdivisio), og den anden præmis kalder man oversætning (divisio), og denne indeholder konklusionens prædikatbegreb.

I trykt udgave: Bind 21 side 235 linje 5

◀ **Stilleben** : 234,6.

I trykt udgave: Bind 21 side 235 linje 27

◀ **strengeste Orthodoxie** : sigter formentlig til den lutherske ortodoksi (rettroenhed), en dogmatisk retning, som – især i det 17. årh. – søgte at udarbejde en systematisk fremstilling af Luthers teologi for at forsvare den mod katolicismen.

I trykt udgave: Bind 21 side 236 linje 5

◀ **sin Lære om: at det er Gud der gjør Alt ... vi formaae slet Intet** : jf. fx K.A. Hase *Hutterus redivivus oder Dogmatik der Evangelisch-Lutherischen Kirche. Ein dogmatisches Repertorium für Studierende*, 4. forbedrede udg., Leipzig 1839 [1828], ktl. 581, § 107 »Die Gnade«, s. 264-268, hvor det bl.a. siges, »dass die Natur [des Menschen] nichts, die Gnade alles thue«, s. 265.

I trykt udgave: Bind 21 side 236 linje 6

◀ **Peter er min Broder** : Peter Christian Kierkegaard (1805-88), da. teolog, præst og politiker, disputerede 1836 for den teologiske licentiatgrad, manuducerede til teologisk embedseksamen frem til 1842, da han blev kaldet til sognepræst for Pedersborg og Kindertofte ved Sorø.

I trykt udgave: Bind 21 side 236 linje 10

◀ **smale** : dvs. smalle.

I trykt udgave: Bind 21 side 236 linje 25

◀ **Stilleben** : 234,6.

I trykt udgave: Bind 21 side 236 linje 29

◀ **Nemesis** : gr. den straffende retfærdighed, der retter sig mod en ufortjent lykke og dennes misbrug samt for overmod. I gr. myt. tillige gudinde for balance i tingene, derfor også for hævn og straf.

I trykt udgave: Bind 21 side 236 linje 34

◀ **temelig** : dvs. temmelig.

I trykt udgave: Bind 21 side 236 linje 35

◀ **hvi ere I saa frygtagtige I Lidetroende** : citat fra Matt 8,26, hvor Jesus siger til disciplene: »hvi [hvorfor] ere I frygtagtige, I lidet troende?« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 21 side 237 linje 2

◀ **mærkeligere** : bemærkelsesværdigere.

I trykt udgave: Bind 21 side 237 linje 6

◀ **Viisdom for en Penning ... Ben Jonson ... Epicoene ... Tieck i samtlige V. 2det Bind p. 371 første Spalte i en Note** : Fodnoten findes i »Epicoene oder Das stille Frauenzimmer«, lystspil i 5 akter af Ben. Jonson, i *Ludwig Tieck's Sämmtliche Werke* (234,10) bd. 2, s. 345-385; s. 371. Her henviser Tieck til et opbyggelsesskrift af R. Green med titlen *Ein Groschen werth Wiß gekauft durch eine Million Reue* (*Greene's Groat's-worth of Wit bought with a Million of Repentance*, udg. efter forfatterens død af Henry Chettle). – **R. Green**: (o. 1560-1592), eng. dramatiker og forfatter. – **Ben. Jonson**: Benjamin Jonson (o. 1572-1637), eng. dramatiker.

I trykt udgave: Bind 21 side 237 linje 6

◀ **Skriften gjentager ... at vi skulle lide i Samfund med Xstus** : jf. fx Rom 8,17: »Men dersom vi ere Børn, ere vi og Arvinger, nemlig Guds Arvinger, og Christi Med-Arvinger; saafremt vi lide med ham, at vi da ogsaa skulle herliggjøres med ham«; jf. også 2 Kor 1,5-7; Fil 1,29; 3,10; 1 Pet 4,13.

I trykt udgave: Bind 21 side 237 linje 16

◀ **Guds Ophøiethed** : se NB9:59.

I trykt udgave: Bind 21 side 237 linje 35

◀ **Hvo** : hvem.

I trykt udgave: Bind 21 side 238 linje 1

◀ **Billioner** : dannet af lat. bi- og million for at betegne en million i anden potens.

I trykt udgave: Bind 21 side 238 linje 3

◀ **Gud gjør Alt** : 236,6.

I trykt udgave: Bind 21 side 238 linje 13

◀ **elsker Gud af sit ganske Hjerte** : hentyder til kærlighedsbudet: »du skal elske Herren din Gud, af dit ganske Hierte, og af din ganske Siel, og af dit ganske Sind, og af din ganske Styrke«, Mark 12,30 (NT-1819). Jf. også 5 Mos 6,5 (GT-1740).

I trykt udgave: Bind 21 side 238 linje 18

◀ **han, der ... tænker paa hver Spurv i Særdeleshed** : spiller på Luk 12,6: »Sælges ikke fem Spurve for to Penninge? og ikke een af dem er glemt af Gud« (NT-1819). Jf. også Matt 10,29.

I trykt udgave: Bind 21 side 238 linje 19

◀ **summa summarum** : lat. 'summernes sum'; den samlede mængde, det endelige resultat.

I trykt udgave: Bind 21 side 238 linje 40

◀ **Egoitet** : jeghed, selvhed.

I trykt udgave: Bind 21 side 239 linje 8

◀ **Styrelsen** : dvs. Guds styrelse.

I trykt udgave: Bind 21 side 239 linje 10

◀ **Melange** : fr. blanding (især af tobak); miskmask, sammensurium.

I trykt udgave: Bind 21 side 239 linje 11

◀ **De fleste Mskers Liv er som Græssets** : spiller på Sl 90,5-6: »Du [Gud] skyller dem bort, de sover ind, de er som græsset, der gror om morgenen; om morgenen blomstrer det og gror, om aftenen er det vissent og tørt.«

I trykt udgave: Bind 21 side 239 linje 14

◀ **pro som contra** : lat. 'for' som 'imod'.

I trykt udgave: Bind 21 side 240 linje 1

◀ **jeg kan det ikke anderledes** : alluderer til Luthers svar, da han på Rigsdagen i Worms 1521 blev bedt om med klare ord at erklære, om han ville tilbagekalde sin af kirken fordømte lære: »Hier stehe ich; ich kann nicht anders, Gott helfe mir! Amen!« C.F.G. Stang *Martin Luther. Sein Leben und Wirken*, Stuttgart 1838, ktl. 790, s. 123.

I trykt udgave: Bind 21 side 240 linje 21

◀ **Goldschmidt** : 218,31.

I trykt udgave: Bind 21 side 241 linje 7

◀ **det gjorde dog Judas, han gav dog de 30 Secler tilbage** : hentyder til Matt 27,3: »Da Judas, som forråbte ham, så, at han var blevet dømt, angrede han og bragte de tredive sølvpenge tilbage til ypperstepræsterne og de ældste«. NT-1819 har 'Sølv-Pennige'. 'Secler' er flertal af 'sekel', en hebr. vægtenhed (8,5, 11,4 el. 13,6 g af hhv. guld, sølv el. kobber), derefter møntenhed af tilsvarende værdi.

I trykt udgave: Bind 21 side 241 linje 12

◀ **Som et Exempel paa hvorledes Mynsters Tale ... bekjende Xstum ... de andre ikke** : hentyder til afslutningen på Mynsters (234,22) prædiken på Mariæ bebudelsesdag, »Hvorledes kunne vi udbrede og befæste Christi Rige?«, over Luk 1,26-38, nr. 22 i *Prædikener paa alle Søn- og Hellig-Dage i Aaret* (215,13) bd. 1, s. 266-282. Efter at have prist missionæren, der opgiver hjemlige bekvemmeligheder for at udbrede Gudsriget, og den kristne, som vidner om Gudsriget ved at passe sine pligter og gøre en dyd ud af hverdagslivet, peger Mynster på deltagelsen i højmessen som en bekendelse: »Men endnu een Maade er der, hvorpaa Enhver, der roser sig af christelig Tro, kan og bør bekiende den, nemlig i det han slutter sig til de Christnes udvortes Forening«, s. 280. Og videre: »Veed du ingen anden Maade, hvorpaa du kan give din Herre Vidnesbyrd, her kan du jo dog for ham og for Mennesker vedkiende dig, at du anseer ham for Stifteren af din Frelse, af dit evige Vel, og at det er i hans Tro, du vil føre dit Liv; vedkiende dig det, i det du tillige bidrager Dit til at vedligeholde de Christnes skiønne Forening«, s. 281. Derpå udvikler Mynster, at når gustjenesten for nogle ikke opleves som en glæde, skyldes det, at de kun sjældent deltager.

I trykt udgave: Bind 21 side 241 linje 15

◀ **Goldschmidt vil igjen vinde Publikum** : sigter til, at Goldschmidt (218,31), efter at han havde afhændet *Corsaren* og været et år i udlandet, fra dec. 1847 begyndte at skrive og udgive månedsskriftet *Nord og Syd*, som bl.a. behandler aktuelle politiske og kulturelle forhold.

I trykt udgave: Bind 21 side 241 linje 24

◀ **Det er det jeg bestandigt har sagt om ham** : jf. fx NB7: »Ved Corsaren er Hr. Student Goldschmidt Udgiver, et opvakt Hoved, uden Idee, uden Studium, uden Anskuelse, uden Selvbeherskelse, men ikke uden et vist Talent og æsthetisk fortvivlet Kraft«, SKS 20, 19.

I trykt udgave: Bind 21 side 241 linje 27

◀ **umærkeligt** : ikke bemærkelsesværdigt.

I trykt udgave: Bind 21 side 241 linje 28

◀ **Cholera-Flue** : Populær betegnelse for et lille insekt (hørende til slægten Thrips), der særligt i varme somre kan optræde ret pludseligt i stort tal. De forårsager kløe, men har ikke noget med kolera at gøre.

I trykt udgave: Bind 21 side 241 linje 29

◀ **Han (Xstus) har mig ved sin Side, Han skjuler mig med sine Saar** : sigter til H.A. Brorsons salme »Jeg gaaer i Fare, hvor jeg gaaer« (1734). Salmen blev optaget i hans *Troens rare Klenodie* (1739) i afsnittet »Om Tilliid paa Gud«, jf. *Troens rare Klenodie, i nogle aandelige Sange fremstillet af Hans Adolph Brorson* udg. af L.C. Hagen, Kbh. 1834, ktl. 199, s. 279. SK citerer fra strofe 5 i nr. 168 i *Psalmer og aandelige Sange af Hans Adolph Brorson* (230,28), s. 513f.: »Jeg gaaer med Jesu, hvor jeg gaaer / Han har mig ved sin Side, / Han skjuler mig med sine Saar, / Og hjælper mig at stride, / Hvor han sit Fodspor lod, / Der sætter jeg min Fod, / Trods al den Deel mig ilde spaaer, / Jeg gaaer med Jesu, hvor jeg gaaer.«

I trykt udgave: Bind 21 side 242 linje 3

◀ **Brorson** : 231m,2.

I trykt udgave: Bind 21 side 242m linje 1

◀ **Kirketidende (for 2 Febr. 49) ... Birkedahls Prædikener ... bekæmper dette i Prædikener** : sigter til nr. 175, den 4. (og ikke den 2.) feb. 1849, i *Dansk Kirketidende*, udg. af R.Th. Fenger og C.J. Brandt, (jf. ktl. 321-325) bd. 4, 1849, sp. 324. I en kortfattet anmeldelse under rubrikken »Bognyt« sammenlignes Birkedals prædikensamling *Synd og Naade. Prædikener paa alle Kirkeaaets Søn- og Helligdage* bd. 1, Odense 1848 (bd. 2, Odense 1849), med H.L. Martensens (*Prædikener* bd. 1-2, Kbh. 1847-49, ktl. 227), som fremhæves for dens mere gennemarbejdede stil. Om Birkedals kritik af statskirken hedder det: »Pastor Birkedal seer bestandig det svælgende Dyb mellem Verden og Guds Menighed; derfor forkaster han enhver Tanke om en almindelig Statschristendom som en Miskjendelse af Christendommens Væsen, der kun har bragt Forvirring ind i de Troendes Samfund ved at verdsliggjøre Samfundslivet; han bevæger sig bestandig i dette Enten-Eller, som han ogsaa gjenfinder i Livet: Nogle have brudt deres Daabspagt, andre have bevaret den; ligesom han derfor taler for Statskirkens Ophævelse, ønsker han, at Kirken igjen maatte erholde Magt til at udelukke for at udsondre de døde Lemmer«. Birkedals kritik findes i prædikenen »Kirkestat og Statskirke« søndag efter nytårsdag over Matt 2,19-23, s. 125-139. – **Birkedahl**: Schøller Parelus Vilhelm Birkedal (1809-92), da. teolog og præst, siden 1840 sognepræst for Sønderomme og Houen i Ribe stift; udgav flere prædikensamlinger og kommentarer til kirkepolitiske spørgsmål. I 1840'erne markerede han sig som discipel af Grundtvig.

I trykt udgave: Bind 21 side 242 linje 9

◀ **Den samme Indvending ... Enten - Eller ... især i den anden Afhandling af 2^{den} Deel** : sigter til assessor Wilhelms afhandling »Ligevægten mellem det Æsthetiske og Ethiske i Personlighedens Udarbeidelse« i anden del af *Enten - Eller*. Assessoren er for træt til at ville belære og foreslår A at se sagen fra en anden side: »Tænk Dig et ungt Menneske, i den Alder da Livet ret begynder at faae Betydning for ham; han er sund, reen, glad, aandelig begavet, selv riig paa Haab, Enhvers Haab, der kjender ham, tænk Dig, ja det er haardt at jeg skal sige det, at han tog Feil af Dig, at han troede, Du var et alvorligt, prøvet, erfarent Menneske, hos hvem man sikkert kunde søge Oplysning om Livets Gaader; tænk Dig, at han henvendte sig til Dig med den elskelige Tillid, der er Ungdommens Prydelse, med den uafviselige Fordring, der er Ungdommens Ret – hvad vilde Du svare ham? Vilde Du svare: ja jeg siger bare enten – eller; det vilde Du vel neppe? Vilde Du, som Du pleier at udtrykke Dig, naar Du vil betegne Din Modbydelighed for, at Andre besvære Dig med deres Hjertes-Anliggender, stikke Hovedet ud af Vinduet og sige: Huus forbi; eller vilde Du behandle ham som Andre, der ville beraadføre sig med Dig, eller søge Oplysning hos Dig, hvilke Du afviser

ligesom de, der kræve Præstepenge med de Ord, at Du kun er Logerende i Livet, ikke en bosiddende Mand og Familiefader?» SKS 3, 158f.

I trykt udgave: Bind 21 side 242 linje 22

◀ **til En, som var villig at følge Ham ... lad de Døde begrave deres Døde** : citat fra Matt 8,22, hvor Jesus siger til en discipel, der gerne vil begrave sin far, inden han kommer og følger Jesus: »Følg mig, og lad de døde begrave deres døde.«

I trykt udgave: Bind 21 side 243 linje 5

◀ **Replik til den Stakkels Peder: viig bort fra mig Satan** : sigter til Jesu forudsigelse af sin lidelse, død og opstandelse, som Peter protesterer imod. Det får Jesus til at irettesætte Peter og sige til ham: »Vig bag mig, Satan! Du vil bringe mig til fald. For du vil ikke, hvad Gud vil, men hvad mennesker vil«, Matt 16,23. – **Peder**: en af de tolv apostle. Hans egl. navn er Simon, mens Peter (NT-1819 bruger formen Peder) er et tilnavn (det gr. ord 'pétros', der betyder 'sten', er ikke et alm. gr. navn, men en oversættelse af det aramaiske Kefas, jf. Joh 1,42), se fx Matt 16,13-20.

I trykt udgave: Bind 21 side 243 linje 15

◀ **jeg kan ikke anderledes** : 240,21.

I trykt udgave: Bind 21 side 243 linje 24

◀ **Pauli »Pæl i Kjødet«** : hentyder til 2 Kor 12,7, hvor Paulus (215,5) skriver: »Og for at jeg ikke skulle blive hovmodig af de overmåde store åbenbaringer, blev der givet mig en torn i kødet, en engel fra Satan, som skulle slå mig, for at jeg ikke skulle blive hovmodig«. NT-1819 har ligeledes »en Torn i Kjødet«, hvorimod den foregående Chr. VI's bibel fra 1740 har »en Pæl i Kjødet«, og sådan havde det heddet siden Chr. III's reformationsbibel fra 1550, også i den hus- og rejsebibel, der greb tilbage til Chr. IV's bibel fra 1633, og som udkom første gang i 1699 og sidste gang i 1802, og som fik en meget stor udbredelse i hjemmene, ikke mindst i de pietistisk prægede kredse.

I trykt udgave: Bind 21 side 243 linje 33

◀ **mærkeligt** : bemærkelsesværdigt.

I trykt udgave: Bind 21 side 244 linje 1

◀ **Chineserne have den samme Skik ... dem befalet at læse det som: Mou. Aldeles som med Jehovah** : løs oversættelse af *China, historisch, romantisch, malerisch*, Karlsruhe u. å. [1843-44], ktl. 2036, s. 223: »Dem Andenken des Kong-fu-tse wird in China so große Ehrfurcht gezollt, daß, wenn sein Name Khu oder Ju in den heiligen Büchern vorkommt, dem Volke untersagt ist, ihn auszusprechen, dagegen geboten, ihn wie Mow zu lesen, ganz in der nämlichen Art, wie das Wort Jehovah von den Juden ehrfurchtsvoll vermieden wird.« – **som med Jehovah**: Da jøderne ikke måtte udtale Guds navn, blev de fire konsonanttegn JHWH i den hebraiske tekst forsynet med vokaltegnene for »o« og »a« fra Adonaj, som på hebraisk betyder Herren, for at minde læseren om, at der i stedet for Jahwéh – el. som det ofte gengives Jahve – skulle læses Adonaj; deraf den fejlagtige læsemåde Jehova, som var alm. på SKs tid. – I såvel GT-1740 som i GT-1992 gengives Jahve som regel med »Herren«, således også her i 2 Mos 20,5.

I trykt udgave: Bind 21 side 244 linje 1

◀ **udtrykt i det »psychologiske Experiment« ... Xsti Navn** : sigter til quidams optegnelse »d. 8. Mai. Morgen« i »'Skyldig?' – 'Ikke-Skyldig?'« i *Stadier paa Livets Vei* (1845), hvor han beretter om bruddet med sin forlovede, der har efterladt et brev på hans værelse, hvori hun: »besværges mig for Guds, for min Saligheds Skyld, ved ethvert Minde, der binder mig, ved det hellige Navn, som jeg kun sjældent nævner, fordi min Tvivl har forhindret mig fra at tilegne mig det, om end netop derfor min Veneration er for det som for intet andet«, SKS 6, 307.

I trykt udgave: Bind 21 side 244 linje 9

◀ **p. 254 n.** : henviser til s. 254 nederst i førstetrykket af *Stadier paa Livets Vei*.

I trykt udgave: Bind 21 side 244m linje 1

◀ **2d Oplag af Enten - Eller** : *Enten - Eller. Et Livs-Fragment, udgivet af Victor Eremita, Anden Udgave*, bestående af første og anden del i ét bind, blev (sammen med *Lilien paa Marken og Fuglen under Himlen. Tre gudelige Taler*) averteret som udkommet i *Adresseavisen*, nr. 111, den 14. maj 1849.

I trykt udgave: Bind 21 side 244 linje 17

◀ **marqueret** : dvs. markeret.

I trykt udgave: Bind 21 side 244 linje 20

◀ **Min Formues-Omstændighed ... tænke paa en Stilling** : SKs far døde i 1838 og efterlod sig en formue, der i 1839 blev opgjort til o. 125.000 rigsdaler, som SK og hans ældre bror Peter Christian arvede (jf. F. Brandt og E. Thorkelin *Søren Kierkegaard og pengene*, 2. udg., Kbh. 1993 [1935], s. 67). SKs formueforhold i 1846-48 lader sig kun fastlægge omtrentligt; men af sine arvede aktier solgte han den sidste o. 2. marts 1847, mens den sidste kongelige obligation blev afhændet o. 14. dec. 1847 (jf. *Søren Kierkegaard og pengene*, s. 69-71). Herefter havde SK ingen renteindtægter af aktier og obligationer og måtte i de kommende år yderligere udhule formuen. Den 24. dec. 1847 så han sig nødsaget til også at sælge sin ejendom på Nytorv, Vestre kvarter, matrikel nr. 2, i dag Frederiksberggade 1 (se kort 2, B2-3); købesummen var 22.000 rigsdaler. P.C. Kierkegaard lod sin første prioritet på 7.000 rigsdaler blive stående i ejendommen; SK fik en anden prioritet på 5.000 rigsdaler og modtog i jan. 1848 10.000 rigsdaler kontant (jf. *Søren Kierkegaard og pengene*, s. 83-85). For en del af indtægterne fra hussalget købte SK kgl. obligationer, som han i 1848 tabte 700 rigsdaler på, da obligationskurserne faldt pga. krigsudbrud; for resten købte han aktier, som han derimod ikke synes at have tabt på (se NB7:114, s. 138, og *Søren Kierkegaard og pengene*, s. 86-90).

I trykt udgave: Bind 21 side 244 linje 22

◀ **de Medlevende** : de samtidige.

I trykt udgave: Bind 21 side 244 linje 24

◀ **hvad jeg har færdig** : 232,26.

I trykt udgave: Bind 21 side 244 linje 27

◀ **Embedet** : 226,10.

I trykt udgave: Bind 21 side 244 linje 34

◀ **Luxerie** : noget listigt; noget bedragerisk, betænkeligt.

I trykt udgave: Bind 21 side 244 linje 35

◀ **Misligheder** : betænkeligheder; urigtigheder, fejltagelser.

I trykt udgave: Bind 21 side 245 linje 3

◀ **Fuldendelsen** : 227,33.

I trykt udgave: Bind 21 side 245 linje 10

◀ **de betænkte to Bøger** : sigter til *En Cyclus ethisk-religieuse Afhandlinger* og *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* (med »Tre 'Noter' betræffende min Forfatter-Virksomhed« og »Den bevæbnede Neutralitet eller min Position som christelig Forfatter i Christenheden«) (232,26).

I trykt udgave: Bind 21 side 245 linje 13

◀ **udhævet saa afgjørende som muligt, at jeg er uden Myndighed** : jf. fx nr. 6 »Om Forskjellen mellem et Genie og en Apostel« i *En Cyclus ethisk-religieuse Afhandlinger* (232,26): »Maaske erindrer dog een og anden Læser, at jeg altid har brugt det Udtryk om mig qua Forfatter, at jeg er uden *Myndighed*« (*Pap.* VII 2 B 235, s. 144, noten).

I trykt udgave: Bind 21 side 245 linje 27

◀ **fremdeles i Bogen sagt om mig, at jeg er en Poeniterende** : I *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed*, udg. af P.C. Kierkegaard, Kbh. 1859, s. 40, beskriver SK sin kristne opdragelse: »strengt fra Barn af opdragen i den Betragtning, at Sandheden skal lide, forhaanes, bespottes, tilbringende en vis Tid hver Dag med bøn og opbyggelig Betragtning, mig selv personligt en Poeniterende«, s. 40 (SV2 13, 587). Sml. s. 63 (SV2 13, 609). – **Poeniterende**: 216,35.

I trykt udgave: Bind 21 side 245 linje 28

◀ **at min hele Forf. Virksomhed er min egen Opdragelse** : jf. *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed*, s. 56: »Skulde jeg nu saa categorisk bestemt som muligt udtrykke denne Styrelsens Part i hele Forfatter-Virksomheden, saa veed jeg intet mere betegnende eller mere afgjørende Udtryk end dette: det er Styrelsen,

der har opdraget mig, og Opdragelsen er reflekteret i Produktivitetens Proces« (SV2 13, 602). Og s. 58: »jeg er Den, der selv er blevet opdraget, eller, hvis Forfatterskab udtrykker det at blive opdraget til at blive Christen: idet Opdragelsen og eftersom Opdragelsen trykker paa mig, trykker jeg igjen paa Tiden, men Lærer er jeg ikke, kun Meddiscipel« (SV2 13, 603f.).

I trykt udgave: Bind 21 side 245 linje 29

◀ **at jeg er som en Spion i høiere Tjeneste** : jf. *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* (245,28), s. 67; her skriver SK, at han er bevidst om at være en forfatter, »der selv trænger til Opdragelse: at jeg, i Forhold til Intellectualitetens og Religieusitetens Gebeter, med Sigte paa det Begreb 'at existere' og saa paa det Begreb 'Christenhed', er som en Spion i høiere, i Ideens, Tjeneste – jeg har intet Nyt at forkynde, jeg er uden Myndighed« (SV2 13, 612). – **Spion**: anonym politiagent.

I trykt udgave: Bind 21 side 245 linje 30

◀ **forhindret enhver Misforstaaelse, som var jeg en Apostel** : jf. følgende passus: »Altsaa, paa enhver Maade, dialektisk, pathetisk (i de forskellige Former af Pathos), psykologisk, moderniseret ved det stadige Hensyn til den moderne Christenhed og Videnskabs Vildfarelser at fremstille det ideale Billede af at være Christen: det var og er Opgaven« (Pap. X 5 B 107, s. 290).

I trykt udgave: Bind 21 side 245 linje 31

◀ **siden den Tid** : dvs. siden *Enten – Eller* udkom første gang den 20. feb. 1843.

I trykt udgave: Bind 21 side 246 linje 13

◀ **traadt i Charakter** : Udtrykket 'træde i Charakter' er præget af SK i betydningen (at vælge) at være noget fuldt og helt, stå ved sin personlige opfattelse og handle i overensstemmelse med denne. Udtrykket er muligvis dannet i analogi med 'træde i gevær', dvs. træde an bag geværene, gøre sig klar til kamp.

I trykt udgave: Bind 21 side 246 linje 13

◀ **beholder ... 4 Skrifter liggende** : nemlig *Sygdommen til Døden* og de tre skrifter: »Kommer hid alle I som arbeide og ere besværede, jeg vil give Eder Hvile«, »Salig Den, som ikke forarges paa mig« og *Fra Høiheden vil han drage Alle til sig* (232,26).

I trykt udgave: Bind 21 side 246 linje 17

◀ **Styrelsen** : dvs. Guds styrelse.

I trykt udgave: Bind 21 side 246 linje 20

◀ **Poenitentse** : anger, bod.

I trykt udgave: Bind 21 side 247 linje 24

◀ **Endelighedens Sorger, som jeg ikke er vant dertil** : 244,22.

I trykt udgave: Bind 21 side 248 linje 4

◀ **»Synspunktet for min Forf. V.«** : 232,26.

I trykt udgave: Bind 21 side 248 linje 15

◀ **Udkomet** : dvs. udkommet (244,22).

I trykt udgave: Bind 21 side 248 linje 17

◀ **blæse være** : jf. udtrykket 'blæse være med det'; ligegyldigt.

I trykt udgave: Bind 21 side 248 linje 17

◀ **oprindelige Manuscript** : Manuskriptet er gået tabt.

I trykt udgave: Bind 21 side 248 linje 18

◀ **en Poeniterende** : en angrende, bodgørende (245,28).

I trykt udgave: Bind 21 side 248 linje 20

◀ **forrige Aar ... hiin Opsats** : SK skrev i 1847 *Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv* som føljeton i *Fædrelandet*, nr. 188-191, den 24.-27. juli 1847.

I trykt udgave: Bind 21 side 249 linje 14

◀ **Pøbelagtighedens Mishandling** : sigter til de forhånelser, SK var udsat for under affæren med *Corsarens* (201,34).

I trykt udgave: Bind 21 side 249 linje 15

◀ **besynderlig at see til, med tynde Been** : sigter til P. Klæstrups karrikaturtegninger af SKs tynde ben i et par alt for store støvler i *Corsaren*, nr. 278, den 16. jan. 1846 (se illustration 6, i SKS K20, 42).

I trykt udgave: Bind 21 side 249 linje 19

◀ **Nu er Pøbelen blevet oplært til Dag ud og Dag ind at gloe derpaa** : 249,19.

I trykt udgave: Bind 21 side 249 linje 20

◀ **kan kun udgives efter min Død** : *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* blev udgivet af P.C. Kierkegaard i 1859.

I trykt udgave: Bind 21 side 249 linje 27

◀ **og saa bliver 82 Aar** : hentyder til, at SKs far (216,19) blev 82 år gammel.

I trykt udgave: Bind 21 side 249 linje 32

◀ **Det jeg forøvrigt har skrevet** : formentlig *Sygdommen til Døden*; de tre skrifter: »Kommer hid alle I som arbeide og ere besværede, jeg vil give Eder Hvile«, »Salig Den, som ikke forarges paa mig« og *Fra Høiheden vil han drage Alle til sig* samt *En Cyclus ethisk-religieuse Afhandlinger* (232,26).

I trykt udgave: Bind 21 side 250 linje 15

◀ **Johannes de silentio** : den pseudonyme forfatter af *Frygt og Bæven* (1843). – **de silentio**: lat. fra tavsheden el. om tavsheden.

I trykt udgave: Bind 21 side 250 linje 20

◀ **Mag. Kierkegaards** : 209,27.

I trykt udgave: Bind 21 side 250 linje 26

◀ **en Styrelse** : dvs. en Guds styrelse.

I trykt udgave: Bind 21 side 251 linje 9

◀ **Synspunktet for min Forf: V:** : 232,26.

I trykt udgave: Bind 21 side 251 linje 10

◀ **en heel mellemliggende Produktivitet** : 250,15.

I trykt udgave: Bind 21 side 251 linje 12

◀ **burde jeg være til Opvækkelse** : jf. *Sygdommen til Døden. En christelig psykologisk Udvikling til Opbyggelse og Opvækkelse, af Anti-Climacus*, udg. af S. Kierkegaard (1849) og »Kommer hid alle I som arbeide og ere besværede, jeg vil give Eder Hvile.« *Til Opvækkelse og Inderliggjørelse*, som i 1851 blev udgivet i *Indøvelse i Christendom*.

I trykt udgave: Bind 21 side 251 linje 22

◀ **jeg har oftere sagt, at den Plads var endnu ledig: en Forfatter, der vidste at holde op** : har ikke kunnet identificeres.

I trykt udgave: Bind 21 side 251 linje 26

◀ **at holde op allerede med Enten - Eller** : sigter til, at SK allerede efter udgivelsen af *Enten - Eller* (246,13) overvejede at holde op som forfatter og søge præsteembede på landet. Se fx NB:7 (i SKS 20, 19).

I trykt udgave: Bind 21 side 251 linje 28

◀ **Udgivelsen af christelige Taler** : *Christelige Taler* udkom den 26. april 1848.

I trykt udgave: Bind 21 side 251 linje 30

◀ **Jeg havde solgt Huset og tjent to Tusind derpaa** : 244,22.

I trykt udgave: Bind 21 side 251 linje 30

◀ **just blevet produktiv, som jeg pleier allermeest paa Reiser** : 225,19.

I trykt udgave: Bind 21 side 251 linje 33

◀ **Tids-Forvirringen** : sigter til den politiske uro og de deraf følgende omvæltninger i 1848. Jf. endvidere journalen NB4:158, i SKS 20, 360f., og kommentarerne dertil.

I trykt udgave: Bind 21 side 251 linje 35

◀ **tabte paa de Penge-Papirer, jeg havde købt** : 244,22.

I trykt udgave: Bind 21 side 251 linje 35

◀ **Luthers Prædiken over Epistelen paa Septuagesima ... udvikler strax i Begyndelsen** : sigter til Luthers epistelprædiken til søndag septuagesima over 1 Kor 9,24-27 og 10,1-5 i *En christelig Postille* (204,4) bd. 2, s. 137-143; s. 137f. Her siger Luther, at Paulus »tager en Lignelse, som er skrækkelig nok, af dem som løbe paa Banen, kæmpende for et Klenodie – Mange løbe, men naae ikke Maalet. Derfor er det ikke nok, at Man løber; Man maa ogsaa vinde Klenodiet.« Herefter pointerer Luther, at Paulus taler »om dem, der løbe forgjæves, om dem altsaa, der vel bruge Fødderne, men fæste Øjnene paa en Lygtemand, som lede dem fra Maalet, saa de enten styrte i en Afgrund, eller forløbe sig grueligen paa anden Maade. Derfor siger han: *løber saaledes, at I kunne gribe Klenodiet*. Saa forhindres nu dette Løb, naar Man sætter sig et falsk Maal, eller forrykker det rette Maal«. – **kun Een naar Klenodiet**: jf. 1 Kor 9,24: »Vide I ikke, at de, som løbe paa Banen, løbe vel alle, men ikkun Een faaer Klenodiet; løber saaledes, at I kunne erholde det« (NT-1819). – I 1849 faldt søndag septuagesima på den 4. feb.

I trykt udgave: Bind 21 side 251m linje 3

◀ **som jeg andetsteds har viist det, Tilfældet med Christus** : henviser måske til brugen af Matt 18,8-9: »Men dersom din Haand eller din Fod forarger dig, da hug dem af, og kast dem fra dig. Det er dig bedre, at gaae halt eller Krøbling ind til Livet, end at have to Hænder og to Fødder, og kastes i den evige Ild. Og dersom dit Øie forarger dig, da riv det ud, og kast det fra dig. Det er dig bedre, at gaae eenøiet ind til Livet, end at have to Øine, og kastes i Helvedes Ild« (NT-1819), hvor midlet til at frelse fra forargelsen omtales som »Afsindighed, det er jo uendelig meget værre end Sygdommen«, »*Salig Den, der ikke forarges paa mig*« (SV2 12, 133).

I trykt udgave: Bind 21 side 251m linje 14